

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (MBA)

Διπλωματική Εργασία

**ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ
ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ
“MANAGEMENT OF NON-PERFORMING LOANS”**

Ηλιάνα Κουλαρμάνη

Πειραιάς, 2017

Commented [DK1]: Να ενσωματωθεί στη πρώτη σελίδα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια, έτσι όπως ορίζεται από τις ευρωπαϊκές εποπτικές αρχές, αναφέρονται σε περιπτώσεις δανειοληπτών που έχουν καθυστερήσει να καταβάλλουν τις συμφωνηθείσες δόσεις πάνω από 90 ημέρες¹.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της λειτουργίας του πιστωτικού συστήματος στην Ελλάδα και της διαχρονικής εξέλιξης των κόκκινων

¹ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, (2016), Τι είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ),

δανείων, υπό το πρίσμα των γενικότερων οικονομικών και μακροοικονομικών εξελίξεων στην χώρα.

Η σχέση μεταξύ των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και της οικονομίας είναι αμφίδρομη και αλληλοεξαρτώμενη. Καθώς ο ρόλος των πιστωτικών ιδρυμάτων είναι πολύπλευρος και εξαιρετικά σημαντικός σε μια οικονομία, η μεγέθυνση του ποσοστού των μη εξυπηρετούμενων δανείων επιφέρει αρνητικές συνέπειες στην λειτουργία τους, που σε ακραίες περιπτώσεις, αυτές μετακυλίνουν στην αγορά, δημιουργώντας ένα φαύλο κύκλο. Παράλληλα η λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος μιας οικονομίας σχετίζεται άμεσα με βασικά μακροοικονομικά μεγέθη της και επιδρά στην οικονομική ανάπτυξη (επιβάρυνση δημοσίου χρέους για την στήριξη των τραπεζών μέσω ανακεφαλαιοποίησης).

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εξελικτική πορεία των δανειακών χαρτοφυλακίων στην Ελλάδα τα τελευταία έτη.

Στο δεύτερο κεφάλαιο της μελέτης αναλύονται βασικές έννοιες σχετικά με την απασχόληση, αλλά και η θεωρητική και εμπειρική σύνδεσή της με την οικονομική ανάπτυξη. Επίσης παρουσιάζεται η σχέση των δύο μεγεθών στην Ελλάδα τα τελευταία έτη αλλά και η διάρθρωση της ανεργίας και η σύγκρισή τους με τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται, βασικές έννοιες, σχετικές με τα μέτρα που λαμβάνονται για την διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των πιστωτικών ιδρυμάτων και την αποφυγή αρνητικών επιπτώσεων στην οικονομία. Αρχικά αναφέρεται το πλαίσιο για την κεφαλαιακή επάρκεια, που έχει τεθεί από το βασικό ρυθμιστικό πλαίσιο για την προληπτική εποπτεία των τραπεζών, τα «Σύμφωνα Βασιλείας». Εκτενέστερη αναφορά γίνεται στο διεθνές κανονιστικό πλαίσιο «Βασιλεία III» και τα πλαίσια που έχουν τεθεί από αυτό για την κεφαλαιακή επάρκεια και την ενίσχυση της ποιότητας των ιδίων κεφαλαίων, ώστε τα πιστωτικά ιδρύματα να είναι πιο ανθεκτικά σε ζημιές και αναληφθέντες κινδύνους. Επίσης παρουσιάζεται το εποπτικό έργο, σχετικά με την κεφαλαιακή επάρκεια, του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού, που περιλαμβάνει την ΕΚΤ και εθνικές εποπτικές αρχές.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύονται ορισμοί και σχετικές έννοιες με το εμπορικό ισοζύγιο. Επίσης παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου στην Ελλάδα, η διάρθρωσή του και η συσχέτισή του με το ΑΕΠ.

Τέλος εξετάζονται οι επιπτώσεις του εμπορικού ισοζυγίου στην ανάπτυξη. Η μελέτη ολοκληρώνεται με τη συγγραφή των συμπερασμάτων και την συσχέτιση των προαναφερθέντων μεταβλητών στις εναλλακτικές στρατηγικές διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων εκ μέρους των ελληνικών τραπεζών

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ.....	7
1.1 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΥΘΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ	16
2.1. ΟΡΙΣΜΟΙ	16
2.2. ΣΧΕΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΕΠ-ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	18
2.3. ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΕΠ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	22
2.3.1 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΕΠ.....	22
2.3.2 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΑΕΠ	26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ (THE IMPACT OF REGULATION VAS III+CENTRAL BANK+ECB TO NON PERFORMING LOANS)	32
3.1 ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ	32
3.2 ΒΑΣΙΛΕΙΑ III ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ	34
3.3 Ο ΕΝΙΑΙΟΣ ΕΠΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ	36
3.4 ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ	40
4.1 ΟΡΙΣΜΟΙ	40
4.2 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	44
4.3 ΕΛΛΕΙΜΑ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΩΣ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΗΣ ΑΔΥΝΑΜΙΑΣ ΕΞΑΓΩΓΙΚΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	47
4.4 ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	51
ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	55
Βιβλιογραφία – Πηγές.....	58
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	65
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΕΛΛΑΔΑ 2002-2015.....	65

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Κλαδική ανάλυση επιχειρηματικών δανείων 2015	13
Διάγραμμα 2: Κλαδική ανάλυση επιχειρηματικών δανείων α' εξαμ.2016.....	12
Διάγραμμα 3: Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων 2007-2015.....	13
Διάγραμμα 4: Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ – Ποσοστά απασχόλησης 2004-2015	232
Διάγραμμα 5: Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ – Ποσοστά απασχόλησης ανδρών/γυναικών..	243
Διάγραμμα : Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα 1960-2015	26
Διάγραμμα 6: Διάρθρωση ανεργίας ανά ηλικιακές ομάδες και μεταβολή στο ΑΕΠ 2008-2015	276
Διάγραμμα 8 & 9: Διάρθρωση ανεργίας ανά ηλικιακές ομάδες και φύλο	287

Διάγραμμα 10: Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα (άτομα ηλικίας 15-74 ετών, Ιανουάριος 2004-Οκτώβριος 2015)	298
Διάγραμμα 11: Εξέλιξη του ποσοστού των ανέργων για το σύνολο του πληθυσμού, για άρρενες - θήλεις και για άτομα ηλικίας 15 - 29 ετών	298
Διάγραμμα 12: Εξέλιξη εξαγωγών, εισαγωγών και εμπορικού ισοζυγίου 2002-2015.	454
Διάγραμμα 13: Διάρθρωση Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών 2002-2015	488
Διάγραμμα 14: Δείκτης πολυπλοκότητας εξαγόμενων αγαθών επιλεγμένων χωρών	499
Διάγραμμα 15: Χάρτης παραγωγής Ελλάδας. 2013	50
Διάγραμμα 16: Λόγος εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών προς το ΑΕΠ Ελλάδα 1960-2015	522
Διάγραμμα 17: Απεικόνιση νεκρού σημείου	53

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Ποσοστό δανείων σε καθυστέρηση 2011-2015	13
Πίνακας 1: Μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα ανά κατηγορία δανείων	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΣ ΔΑΝΕΙΣΜΟΣ

1.1 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Την περίοδο Ιανουαρίου - Σεπτεμβρίου 2010 η κερδοφορία και η αποδοτικότητα των ελληνικών εμπορικών τραπεζών και ομίλων υποχώρησε, η ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων προς τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις επιδεινώθηκε και

σημειώθηκε σημαντική πίεση στη ρευστότητά. Ωστόσο η κεφαλαιακή τους επάρκεια παρέμεινε σχετικά υψηλή, αν και μειώθηκε ελαφρά σε σύγκριση με το τέλος του 2009².

Το δανειακό χαρτοφυλάκιο επηρεάστηκε δυσμενώς από τη σημαντική επιδείνωση της χρηματοοικονομικής κατάστασης των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων αυξήθηκε (Σεπτέμβριος 2010: 10%, Δεκέμβριος 2009: 7,7%), και μάλιστα με επιταχυνόμενο ρυθμό σε σύγκριση με το τέλος του α' εξαμήνου 2010. Θετική εξέλιξη αποτελεί η αύξηση (αν και μικρή) του ποσοστού κάλυψης των δανείων σε καθυστέρηση από προβλέψεις (Σεπτέμβριος 2010: 43,2%, Δεκέμβριος 2009: 41,5%), απόρροια της σημαντικής ενίσχυσης του αποθέματος των προβλέψεων έναντι του πιστωτικού κινδύνου κατά το εννεάμηνο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου του 2010³.

Την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2011, η επιδείνωση της ποιότητας των δανείων σε όλες τις κατηγορίες και ιδίως στα καταναλωτικά δάνεια συνεχίστηκε, κάνοντας σαφή την εντεινόμενη δυσκολία των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών να εκπληρώνουν με συνέπεια τις δανειακές τους υποχρεώσεις. Ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων ανήλθε στο τέλος Σεπτεμβρίου 2011 σε 14,7% από 10,5% στο τέλος Δεκεμβρίου 2010. Παράλληλα, το ποσοστό κάλυψης των δανείων σε καθυστέρηση από προβλέψεις παρέμεινε χαμηλό.

Οι ελληνικές τράπεζες έχοντας αποκλειστεί από τις διεθνείς αγορές χρήματος και κεφαλαίων αντιμετώπισαν πιέσεις στη ρευστότητα. Επιπλέον η εκροή καταθέσεων από τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά ήταν σημαντική, ενώ μειωνόταν συνεχώς η αξία των εξασφαλίσεων έναντι των οποίων τα πιστωτικά ιδρύματα αντλούν χρηματοδότηση από το Ευρωσύστημα⁴.

Το 2012, η ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων των ελληνικών εμπορικών τραπεζών σε όλες τις κατηγορίες χορηγήσεων προς εγχώριες επιχειρήσεις και νοικοκυριά εμφάνισε περαιτέρω επιδείνωση. Ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων ανήλθε σε 24,5% στο τέλος Δεκεμβρίου του 2012, από 16% στο τέλος Δεκεμβρίου του 2011. Έντονη αύξηση παρατηρήθηκε τόσο στο λόγο των καταναλωτικών δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των καταναλωτικών δανείων (Δεκέμβριος 2012: 38,8%, Δεκέμβριος 2011: 28,8%) όσο και στον αντίστοιχο λόγο για τα επιχειρηματικά δάνεια (Δεκέμβριος 2012: 23,4%, Δεκέμβριος 2011: 14,2%). Κάπως πιο συγκρατημένη ήταν η αύξηση που παρατηρήθηκε στο λόγο των

² Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2010-2011», Φεβρουάριος 2011, σελ.98

³ Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2010-2011», Φεβρουάριος 2011, σελ.98

⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2011-2012», Μάρτιος 2012, σελ.112

στεγαστικών δανείων σε καθυστέρηση (Δεκέμβριος 2012: 21,4%, Δεκέμβριος 2011: 14,9%)⁵.

Το 2013, η ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων εμφάνισε περαιτέρω επιδείνωση, αν και ο ρυθμός αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων παρουσίασε επιβράδυνση κατά τη διάρκεια του 2013. Ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο δανείων ανήλθε σε 31,9% στο τέλος Δεκεμβρίου 2013 από 24,5% στο τέλος Δεκεμβρίου 2012. Η επιδείνωση ήταν συγκριτικά μικρότερη στα στεγαστικά δάνεια (2013: 26,1%, 2012: 21,4%) και μεγαλύτερη στα επιχειρηματικά δάνεια (2013: 31,8%, 2012: 23,4%) και στην καταναλωτική πίστη (2013: 47,3%, 2012: 38,8%). Το ποσοστό κάλυψης των δανείων σε καθυστέρηση από συσσωρευόμενες προβλέψεις παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο (2013: 49,3%, 2012: 49,1%)⁶.

Το 2014, η ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων των τραπεζών επιδεινώθηκε κατά το α' εξάμηνο, έκτοτε όμως σταθεροποιήθηκε εμφανίζοντας μάλιστα μικρή βελτίωση το δ' τρίμηνο του 2014 έναντι του προηγούμενου τριμήνου. Ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων σε ατομική βάση ανήλθε σε 39,9% στο τέλος Δεκεμβρίου του 2014 από 31,9% στο τέλος Δεκεμβρίου του 2013.⁷

Το 2015, η ποιότητα των χαρτοφυλακίων δανείων των εγχώριων πιστωτικών ιδρυμάτων χειροτέρευσε. Σύμφωνα με την Τράπεζα της Ελλάδας, το σύνολο των ανοιγμάτων το 2015 ανήλθε στα 244,3 δισ. ευρώ, καταγράφοντας μείωση της τάξεως του 1,7% σε σχέση με το 2014. Εξ αυτών, τα 148 δισ. ήταν το επιχειρηματικά και τα 96,3 δισ. δάνεια προς νοικοκυριά (στεγαστικά και καταναλωτικά). Στο συνολικό ποσό των 244,3 δισ., τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα ανήλθαν το 2015 στο 44,2%, παρουσιάζοντας αύξηση της τάξεως του 9% σε σχέση με το 2014.

Το εν λόγω ποσοστό, σύμφωνα με προσωρινά στοιχεία, αυξήθηκε περαιτέρω σε 45,2% το Μάρτιο του 2016, ωστόσο η μεταβολή αυτή οφείλεται ουσιαστικά στη μείωση του παρονομαστή, καθώς η δημιουργία νέων μη εξυπηρετούμενων δανείων δείχνει σημάδια εξασθένησης.⁸

Πιο αναλυτικά, επιδείνωση του λόγου των δανείων σε καθυστέρηση παρουσίασαν όλες οι κατηγορίες τραπεζικών πιστώσεων:

⁵ Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική πολιτική 2012-2013» Μάιος 2013, σελ.94

⁶ Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2013-2014», Ιούνιος 2014, σελ.106

⁷ Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2013-2014», Ιούνιος 2014, σελ.106

⁸ Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2015-2016», 2016, σελ.8

- στεγαστικά δάνεια (2015: 41%, 2014: 28,6%, 2013: 26,1%),
- καταναλωτική πίστη (2015: 54,7%, 2014: 49,5%, 2013: 47,3%) και
- επιχειρηματικά δάνεια (2015: 43,8%, 2014: 33,5%, 2013: 31,8%).

Επισημαίνεται ότι για το 2015, στην κατηγορία των επιχειρηματικών δανείων υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων καταγράφεται στην υποκατηγορία των δανείων προς Ελεύθερους Επαγγελματίες και Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις (63%) και των δανείων προς Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις (54%).

Εκ των 148 δισ. ευρώ επιχειρηματικών δανείων, το 43,8% κατατάχθηκε στην κατηγορία των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, παρουσιάζοντας άνοδο 7,8% έναντι του 2014. Επί των επιχειρηματικών δανείων, τις καλύτερες επιδόσεις ως προς την εξυπηρέτηση καταγράφουν οι μεγάλες επιχειρήσεις (σύνολο ανοιγμάτων 54,2 δισ.) στις οποίες το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων διαμορφώνεται στο 28%, μειωμένο κατά 5,9% σε σχέση με το 2014.

Αντίθετη, ωστόσο, είναι η εικόνα για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, όπου το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων ανέρχεται στο 60%, καταγράφοντας αύξηση 6,2%. Οι συνολικές χορηγήσεις προς αυτή την κατηγορία επιχειρήσεων ανέρχονται στα 39,7 δισ. ευρώ.

Ακόμη χειρότερη είναι η εικόνα των δανείων για τους ελεύθερους επαγγελματίες και τις πολύ μικρές επιχειρήσεις, τα οποία επί συνόλου 24,5 δισ. ευρώ, το 66% κατατάσσεται στα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα, εμφανίζοντας αύξηση 15,5%.

Τέλος, στις λοιπές επιχειρηματικές δραστηριότητες και επί συνόλου δανείων 29,6 δισ. ευρώ, τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα καταλαμβάνουν το 1/3 (32%), καταγράφοντας άνοδο της τάξεως του 28%.

Αναφορικά με την κλαδική εικόνα των μη εξυπηρετούμενων επιχειρηματικών δανείων για το χρονικό διάστημα 2014 - 2016 τα ποσοστά των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων διαμορφώθηκαν ως εξής:

- εστίαση (2015: 76%, 2016: 76,3%)
- κλωστοϋφαντουργίας (2014: 71%, 2015:73%)
- βιομηχανίας χάρτου, ξύλου και επίπλων (2014:63%, 2015:72%)
- μεταποιητικών δραστηριοτήτων (2015:60%, 2016: 53,2%)
- αγροτικές δραστηριότητες και αλιεία (2014:59% , 2015: 61,4%)

- Τηλεπικοινωνίες, Πληροφορική & Ενημέρωση (2015:59%,2016: 58,4%)
- τουρισμός (2015:49%)

Αξίζει να σημειωθεί ότι το ποσοστό για τον κλάδο του τουρισμού, είναι φαινομενικά παράδοξο, καθώς ο τουρισμός καταγράφει κάθε χρόνο ρεκόρ αφίξεων και άρα εσόδων, παρ' όλα αυτά, τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματά του βρίσκονται ψηλά, όπως ψηλά είναι και το σύνολο των δανείων που έχει λάβει ο κλάδος.

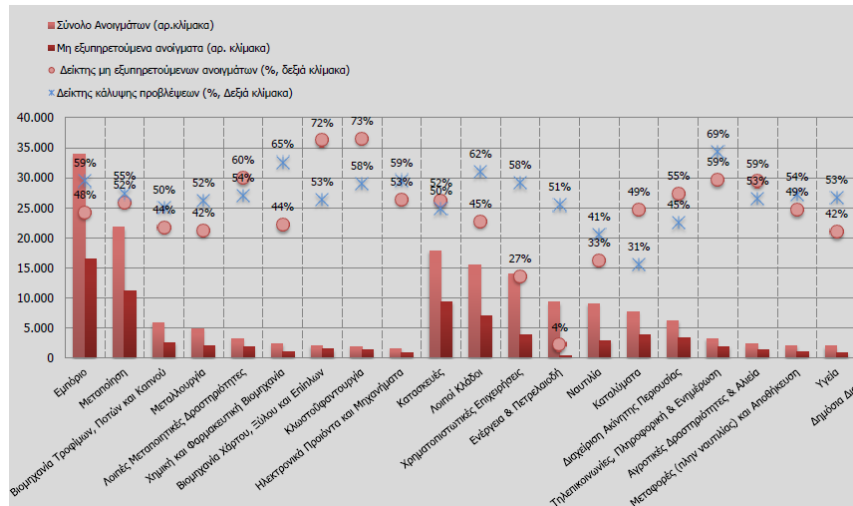
- Ναυτιλία (2015: 33%, 2016: 30,9)

Στα διάγραμματα (1) και (2) παρουσιάζεται μια κλαδική ανάλυση των επιχειρηματικών δανείων για το 2015. Όπως παρατηρείται υπάρχει μια αδυναμία κάλυψης των δανειακών υποχρεώσεων κυρίως από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις. Η τράπεζα της Ελλάδος σχετικά με τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα, αλλά και σε σχέση με τα στοιχεία του παρακάτω διαγράμματος επισημαίνει ότι είναι παράδοξο να είναι τόσο υπερχρεωμένοι, τομείς με μικρή αναλογική συμβολή στο ΑΕΠ της χώρας⁹. (Ζησίμου, 2016)

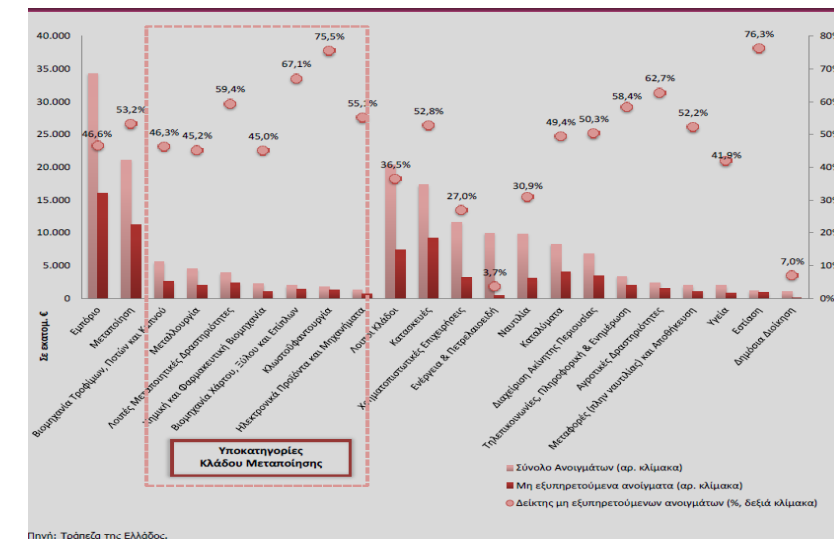
Όπως καθίσταται σαφές από τα διαγράμματα, ο κλάδος του εμπορίου έχει τις περισσότερες δανειακές υποχρεώσεις, ενώ σχεδόν στο μισό ανέρχονται οι μη εξυπηρετούμενες υποχρεώσεις του κλάδου. Στην συνέχεια ακολουθεί ο κλάδος των μεταποιήσεων, των κατασκευών αλλά και οι χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις που όπως παρατηρούμε οι μη εξυπηρετούμενες υποχρεώσεις τους ανέρχονται περίπου στο μισό του συνόλου των υποχρεώσεων για το 2015.

⁹ Ζησίμου, Σ., 2016. Ποιοι κλάδοι «Πνίγηκαν» από τα κόκκινα δάνεια. [Ηλεκτρονικό] Available at: <http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1438780/poioi-kladoi-pnighkan-apo-ta-kokkina-daneia.html>

Διάγραμμα 1: Κλαδική ανάλυση επιχειρηματικών δανείων 2015 (εκατ. ευρώ)

Διάγραμμα 2: Κλαδική ανάλυση επιχειρηματικών δανείων α' εξαμ. 2016 (εκατ. ευρώ)

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος.

Πίνακας 2: Ποσοστό δανείων σε καθυστέρηση 2011-2015

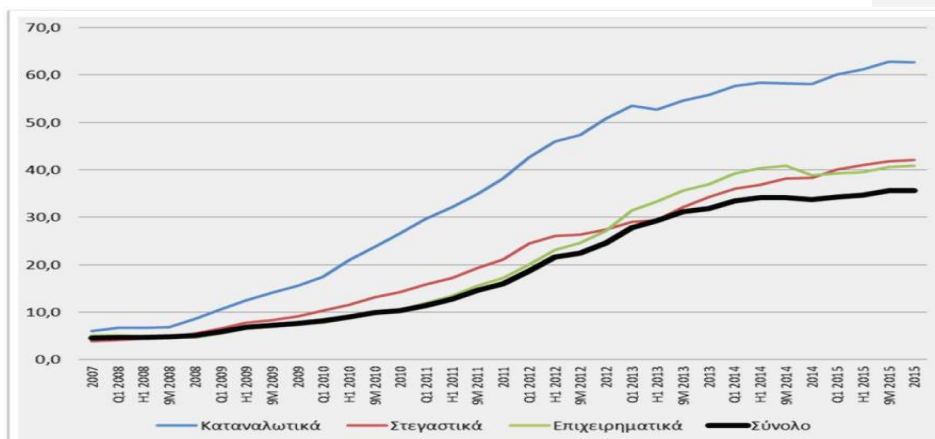
ΕΤΟΣ	ΛΟΓΟΣ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΕ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ	ΛΟΓΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ ΣΕ ΚΑΘΥΣΤΕΡΗΣΗ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ
Δεκ-11	16,00%	14,20%
Δεκ-12	24,50%	23,40%
Δεκ-13	31,90%	31,80%
Δεκ-14	33,80%	33,50%
Δεκ-15	44,20%	43,80%

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Στον Πίνακα 1 παρουσιάζονται ο λόγος των όλων των ειδών δανείων σε καθυστέρηση και ο λόγος των επιχειρηματικών δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των επιχειρηματικών δανείων.

Διαχρονικά το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως προς το σύνολο των χορηγούμενων δανείων από το 2007 έως το 2015 στην Ελλάδα παρουσιάζεται στο ακόλουθο γράφημα:

Διάγραμμα 3: Ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων 2007-2015

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα το 2008 το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων ως προς το σύνολο, έφτασε στο χαμηλότερο σημείο των τελευταίων 18 ετών και συγκεκριμένα 4,6%. Όμως από το 2009 και μετά παρατηρείται ραγδαία επιδείνωση φθάνοντας το 2014 στο 33,8%. Το ποσοστό το μη εξυπηρετούμενων δανείων σημείωσε μικρότερη αύξηση το 2015 και διαμορφώθηκε σε 44,2% του συνολικού τραπεζικού δανεισμού.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα ανά κατηγορία δανείων και όπως παρατηρούμε οι ελεύθεροι επαγγελματίες μαζί με τις πολύ μικρές επιχειρήσεις κατέχουν το μεγαλύτερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων δανείων επί του συνολικού χαρτοφυλακίου των τραπεζών.

Πίνακας 3. Μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα ανά κατηγορία δανείων

Είδος δανείου	Ποσοστό επί των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων
Στεγαστικά	41,80 %
Καταναλωτικά	55,30 %
Μεγάλες επιχειρήσεις	29,10 %
Μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις	59,90 %
Ελεύθεροι επαγγελματίες και πολύ μικρές επιχειρήσεις	67,20 %
Λοιπές επιχειρηματικές δραστηριότητες	33,10 %

Πηγή: (Τράπεζα της Ελλάδος, 2016)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΡΥΘΜΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΑΕΠ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΩΝ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΑΝΕΙΩΝ

Σε αυτό το κεφάλαιο υποστηρίζουμε ότι υπάρχει στενή σχέση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ και την ανεργία. Σύμφωνα με τη μελέτη της ΤτΕ υπάρχει θετική σχέση μεταξύ ανεργίας και μη εξυπηρετούμενων δανείων. Αυτό συμβαίνει επειδή η αύξηση του ποσοστού ανεργίας θα επηρεάζει αρνητικά τα εισοδήματα των νοικοκυριών τα οποία αφενός δεν μπορούν να πληρώσουν τις δανειακές τους υποχρεώσεις και αφετέρου αποδυναμώνονται καταναλωτικά. Η μείωση εισοδήματος των νοικοκυριών επηρεάζει την πραγματική ζήτηση, η μείωση της οποίας μπορεί να σημάνει μια παραγωγική μείωση. Αυτό με τη σειρά του, οδηγεί σε μείωση των εσόδων των επιχειρήσεων, οι οποίες καθίστανται επίσης αδύναμες στην αποπληρωμή των υποχρεώσεών τους¹⁰. Επιπλέον, τα δάνεια σε καθυστέρηση επηρεάζονται από την επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Η επίδραση του ρυθμού μεταβολής του ΑΕΠ είναι μεγαλύτερη για τα δάνεια των επιχειρήσεων. Η μελέτη επιβεβαιώνει τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στην εξυπηρέτηση των δανείων. Το φαινόμενο αυτό επιδεινώνεται από το μικρό μέσο μέγεθος των ελληνικών επιχειρήσεων που έχει ως αποτέλεσμα να είναι πιο ευάλωτες στις δυσμενείς μακροοικονομικές εξελίξεις¹¹.

2.1. ΟΡΙΣΜΟΙ

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν ή Α.Ε.Π. (ή Gross Domestic Product - GDP) είναι το σύνολο όλων των προϊόντων και αγαθών που παράγει η οικονομία μιας χώρας εκφρασμένο σε χρηματικές μονάδες. Δηλαδή είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που παράχθηκαν εντός μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους, ακόμα και αν μέρος αυτού παράχθηκε από παραγωγικές μονάδες που ανήκουν

¹⁰ Τράπεζα της Ελλάδος, Working Paper 118, "Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios" Dimitrios P. Louzis Angelos T. Vouldis Vasilios L. Metaxas, Σεπτέμβριος 2010, σελ.11

¹¹ Τράπεζα της Ελλάδος, Working Paper 118, "Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios" Dimitrios P. Louzis Angelos T. Vouldis Vasilios L. Metaxas, Σεπτέμβριος 2010, σελ.22

σε κατοίκους του εξωτερικού αλλά λειτουργούν εντός της χώρας που μετράται το Α.Ε.Π.

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν - Α.Ε.Π. (ή Gross National Product - GNP) είναι η συνολική αξία όλων των τελικών αγαθών (υλικών και άυλων) που αποκτούν οι κάτοικοι μιας χώρας σε διάστημα ενός έτους. Διαφέρει από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν κατά το ότι συμπεριλαμβάνει και το εισόδημα που απέκτησαν οι κάτοικοι μιας χώρας στο εξωτερικό¹².

Η έννοια της **απασχόλησης** σχεδόν ταυτίζεται με την έννοια της εργασίας. Η έκταση της μισθωτής εργασίας επέτρεψε την ταύτιση ανάμεσα στις έννοιες της απασχόλησης και της εργασίας. Η έννοια της πλήρους απασχόλησης αφορά στους εργαζόμενους με εξαρτημένη σχέση, δηλαδή τους μισθωτούς και όχι τους αυτοαπασχολούμενους. Η απασχόληση θεωρείται πλήρης όταν ο εργαζόμενος απασχολείται κάθε εβδομάδα όσες ώρες προβλέπει το ωράριο που ισχύει στην εργασία αυτή, ενώ μερική θεωρείται η απασχόληση όταν ο εργαζόμενος απασχολείται λιγότερες ώρες κάθε εβδομάδα από τις ώρες που προβλέπει το ωράριο στην εργασία του¹³.

Το υφιστάμενο εποπτικό πλαίσιο αναφοράς διαχωρίζει τα **μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα** σε τρεις γενικές κατηγορίες:

1. Ανοίγματα Αβέβαιης Είσπραξης χωρίς καθυστέρηση ή σε καθυστέρηση ≤ 90 ημέρες (Unlikely to Pay). Υποκατηγορία ανοιγμάτων τα οποία θεωρούνται μη εξυπηρετούμενα, παρόλο που είναι είτε ενήμερα, είτε σε καθυστέρηση μέχρι 90 ημέρες.

2. Ανοίγματα σε Καθυστέρηση >90 ημερών, εξαιρούμενων των Καταγγελμένων Απαιτήσεων (Exposures in Arrears > 90 dpd excluding Denounced Loans). Υποκατηγορία ανοιγμάτων που παρουσιάζουν καθυστέρηση μεγαλύτερη των 90 ημερών, από τα οποία όμως για τις ανάγκες της παρούσας άσκησης εξαιρούνται τα καταγγελμένα ανοίγματα.

3. Καταγγελμένες Απαιτήσεις (Denounced Loans). Ως καταγγελμένες απαιτήσεις θεωρούνται τα δάνεια των οποίων η σύμβαση έχει καταγγελθεί από τον δανειοδότη και

¹² ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.402

¹³ ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.403

η καταγγελία αυτή έχει γνωστοποιηθεί στο δανειολήπτη. 21 ΠΕΕ 42/2014, όπως τροποποιήθηκε με την ΠΕΕ47/2015.¹⁴

2.2. ΣΧΕΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΕΠ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Στην ανάλυση του Keynes, η κλασική άποψη της ευελιξίας των μισθών και της αποδοχής της από την εργασία απορρίφθηκε, ενώ η ισχύς του «αόρατου χεριού» για να αποκατασταθεί το επίπεδο της απασχόλησης και της παραγωγής μετά από μια ύφεση δεν υλοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της ύφεσης του 1930. Ο Keynes υποστήριξε ότι οι εργαζόμενοι δεν θα είναι πρόθυμοι να δεχτούν μείωση των μισθών για την εξασφάλιση περισσότερων θέσεων εργασίας, ακόμη και αν θα δεχτούν μείωση των πραγματικών μισθών που επιφέρει η αύξηση των τιμών σε σταθερούς μισθούς. Το βάρος της ανάλυσης στηρίζεται στην επίδραση ότι η κυβερνητική πολιτική μπορεί να επηρεάσει το επίπεδο της συνολικής ζήτησης στην οικονομία.

Είναι γεγονός ότι η πλήρης απασχόληση θα αποκατασταθεί μόνο με την αύξηση της συνολικής ζήτησης και όχι με την κλασική συνταγή της πτώσης των μισθών. Αυτό συμβαίνει επειδή, ο Keynes πίστευε οι μισθοί να είναι άκαμπτοι προς τα κάτω, καθώς οι εργαζόμενοι μέσα από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, θα αντισταθούν στην περικοπή των μισθών. Η συνδικαλιστική αντίσταση στην περικοπή των μισθών και το γεγονός ότι η τιμή του προϊόντος μπορεί να πέσει κατά την ίδια αναλογία με την περικοπή των μισθών, αφήνοντας έτσι τον πραγματικό μισθό αμετάβλητο, θα μπορούσε να κάνει τις κλασικές προβλέψεις ρεαλιστικές. Αντί να στηρίζεται στην ευελιξία των μισθών, ο Κέινς συνιστά μέτρα δημοσιονομικής πολιτικής με τη μορφή δημοσιονομικού ελλείμματος του προϋπολογισμού που δαπανώνται για τα δημόσια έργα. Αυτό έχει δυνατότητες αύξησης της συνολικής ζήτησης και, ως εκ τούτου, την εξάλειψη της ακούσιας ανεργίας και των επιπτώσεών της.¹⁵

Για μια ανεπτυγμένη οικονομία, η διορθωτική πολιτική του Keynes για την εξάλειψη της ακούσιας ανεργίας θα μπορούσε να ισχύει, αλλά η ισχύ της για την επίλυση του προβλήματος της ανεργίας στις αναπτυσσόμενες χώρες είναι μάλλον

¹⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, «ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ», Ιανουάριος 2017, σελ.

¹⁵ Blanchard O., Amighini A., and Giavazzi F., "Macroeconomics a European Perspective", Prentice Hall Financial Times, London, 2010, σελ 105

πολύ αμφίβολη. Η φύση της ανεργίας στις χώρες αυτές διαφέρει από εκείνες των ανεπτυγμένων χωρών. Οι αναπτυσσόμενες χώρες υποφέρουν από χρόνια ανεργία για μεγάλο χρονικό διάστημα γεγονός που οφείλεται σε ανεπάρκεια ή αναποτελεσματική χρήση των κεφαλαίων και άλλων παραγόντων, ενώ η ανεργία στις αναπτυγμένες χώρες είναι κυκλική και προκύπτει από το χαμηλό επίπεδο της συνολικής ζήτησης¹⁶.

Σύμφωνα με την Κεϋνσιανή οικονομική θεωρία, το ΑΕΠ και το ποσοστό απασχόλησης είναι σε μια κυκλική αλληλεξαρτώμενη σχέση. Όταν ο κύκλος είναι στο αποκορύφωμά του και οι ρυθμοί παραγωγής αυξάνονται με ταχείς ρυθμούς, οι επιχειρήσεις προσπαθούν να προσλάβουν όσο πιο πολλούς εργαζόμενους, δεδομένου ότι είναι δυνατόν να μεγιστοποιηθεί η παραγωγή, αυξάνοντας έτσι ουσιαστικά το ποσοστό απασχόλησης και οδηγώντας σε μείωση της ανεργίας. Κατά τη διάρκεια του χρόνου, όμως, αν το ΑΕΠ αυξάνεται πολύ γρήγορα, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε πληθωρισμό των τιμών, επειδή οι διαθέσιμοι εργαζόμενοι αυξάνονται όλο και πιο σπάνια και οι επιχειρήσεις πρέπει να ανταγωνιστούν η μία την άλλη για υπηρεσίες τους.

Αντίθετα, κατά τη διάρκεια των περιόδων χαμηλού οικονομικού κύκλου, οι μειώσεις του ΑΕΠ και οι επιχειρήσεις τείνουν να απαλλαγούν από το πλεόνασμα των εργαζομένων, διότι δεν έχουν κανένα λόγο να κρατήσουν τα ποσοστά παραγωγής υψηλά και αυτό οδηγεί σε ανεργία.

Όλα αυτά είναι ο λόγος για τον οποίο η Κεϋνσιανή θεωρία προτείνει τον έλεγχο και τους κανονισμούς που επιβάλλονται στην αγορά εργασίας από το εξωτερικό (π.χ., συνδικάτα, τη φορολογία, ελάχιστος δίκαιος μισθός και άλλα είδη παρεμβάσεων), δηλώνοντας ότι είναι ο μόνος τρόπος για να σωθεί η οικονομία από τις καταστροφικές αλλαγές που απειλούν τη σταθερότητά της¹⁷.

Υπάρχει τουλάχιστον μία άλλη άποψη, που κυρίως εκφράζεται από την Αυστριακή Σχολή των Οικονομικών. Σύμφωνα με αυτή, η σχέση μεταξύ ΑΕΠ και απασχόλησης είναι πολύ λιγότερο άμεση. Δηλαδή, εξακολουθούν να συνδέονται, αν και όχι με τον τρόπο επηρεασμού το ένα με το άλλο, αλλά με τον τρόπο που προκαλείται από τον ίδιο λόγο. Πιστεύει ότι οι νόμοι και οι μηχανισμοί της αγοράς, το «αόρατο χέρι» της, είναι τα μόνα πράγματα που μπορεί να ρυθμίσουν αποτελεσματικά

¹⁶ Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4^η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.121

¹⁷ Blanchard O., Amighini A., and Giavazzi F., «*Macroeconomics A European Perspective*», Prentice Hall Financial Times, London, 2010, σελ. 127

τόσο τα ποσοστά του ΑΕΠ όσο και της απασχόλησης. Δηλαδή, αν η οικονομία μείνει χωρίς εξωτερική παρέμβαση θα διορθωθεί, οδηγώντας την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας σε ισορροπία¹⁸. Η «έκρηξη» του επιχειρηματικού κύκλου, ως εκ τούτου, δεν προκαλείται από τη φυσική τάση της ίδιας της αγοράς, αλλά από την αντίδρασή της στην αφύσικη εξωτερική επιρροή, δηλαδή, με την παρέμβαση της κυβέρνησης που προσπαθεί να αυξήσει τόσο το ΑΕΠ όσο και το ποσοστό απασχόλησης. Οι κυβερνητικοί μηχανισμοί, ωστόσο, πετυχαίνουν αποτελέσματα που είναι αντίθετα από ό,τι προτίθενται να επιτύχουν. Όπως φαίνεται, σύμφωνα με αυτή τη θεωρία οι μεταβολές στα ποσοστά του ΑΕΠ και της απασχόλησης προκαλούνται από τις στρεβλώσεις που δημιουργούνται από την εξωτερική επιρροή επί της δραστηριότητας της αγοράς¹⁹.

Η Αυστριακή σχολή έχει κατά κύριο λόγο βασιστεί στην θεώρηση ότι οι πράξεις των ανθρώπων έχουν την μεγαλύτερη δύναμη επιρροής στην οικονομία και οι συνέπειες τους μπορούν να επηρεάσουν τους βασικά μεγέθη όπως η απασχόληση²⁰. Η «αυτορρύθμιση» της αγοράς λοιπόν, ως βασική θεώρηση της Αυστριακής σχολής αποτελεί την ενσάρκωση του οικονομικού φιλελευθερισμού και αποδεικνύει ότι δεν μπορεί να υπάρξει πολιτική ελευθερία χωρίς οικονομική ελευθερία, ενώ ισχύει και το ανάποδο²¹. Σήμερα, αυτή η θεωρία των κύκλων όπως αποτυπώθηκε από τους αυστριακούς επιστήμονες μπορεί να αποτελέσει έναν καλό οίονο της κρίσης που βιώνουν σήμερα αρκετές οικονομίες²². Και τούτω διότι όσο και να μεγαθύνονται οι συνέπειες από την οικονομική ύφεση, η θεωρία αυτή υποστηρίζει ότι η αγορά θα αυτορυθμιστεί σε σχέση με τις πράξεις της κοινωνίας και της πολιτικής.

Επίσης είναι γεγονός ότι βραχυπρόθεσμα η σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και του ποσοστού ανεργίας μπορεί να είναι χαλαρή. Δεν είναι ασυνήθιστο για το ποσοστό ανεργίας να σημειώσει σταθερή πτώση λίγο μετά τη λήψη γενικών μέτρων οικονομικής δραστηριότητας. Ένας λόγος είναι ότι η ανεργία δεν μπορεί να μειωθεί σημαντικά όταν υπάρχει οικονομική ανάπτυξη μετά το τέλος της ύφεσης μιας και ορισμένες επιχειρήσεις μπορεί να έχουν εργαζομένους που τους υποεκμεταλλεύονται, επειδή η απόλυση εργαζομένων, όταν μειώνεται η ζήτηση του

¹⁸ Henrekson, M. & Jakobsson, U., 2001. Where Schumpeter was nearly right –the Swedish model and Capitalism, Socialism and Democracy. *Journal of Evolutionary Economics*, 11(2011), pp. 331-358.

¹⁹ Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4^η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.16

²⁰ Boettke, P., 2003. *The Concise Encyclopedia of Economics*. Austrian School of Economics. 2nd Edition επιμ. London: Blackwell.

²¹ Hayek, F. A., 1948. *Individualism and Economic Order*. Chicago: University of Chicago Pres.

²² Bagus, P., 2010. *The tragedy of Euro*. 2nd edition επιμ. Auburn, Alabama: Mises Institute.

προϊόντος και η επαναπρόσληψη τους όταν βελτιώνεται η ζήτηση των προϊόντων έχει κόστος. Ως αποτέλεσμα, οι εργοδότες μπορεί αρχικά να είναι σε θέση να αυξήσουν την παραγωγή για να ανταποκριθούν στην αυξανόμενη ζήτηση, αλλά με την αρχή της ανάκαμψης, χωρίς την πρόσληψη επιπλέον εργαζομένων με την αύξηση της παραγωγικότητας των υφιστάμενων εργαζομένων τους. Αυτό προσωρινά ενισχύει την ύψηση της παραγωγικότητας της εργασίας πάνω από το ποσοστό της (μακροχρόνια) ²³. Τη σχέση μεταξύ του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) και του ποσοστού ανεργίας μπορεί να τη δει κανείς από την εφαρμογή του νόμου του Okun. Σύμφωνα με τις αρχές που θεσπίζονται με τον παρόντα νόμο, υπάρχει αύξηση δύο τοις εκατό του ΑΕΠ (προσαρμοσμένη προς τον πληθωρισμό) η οποία οδηγεί σε ένα τοις εκατό αύξηση της απασχόλησης²⁴. Ο συλλογισμός πίσω από αυτό το νόμο είναι αρκετά απλός. Αναφέρει ότι τα επίπεδα του ΑΕΠ οδηγούνται από τις αρχές της προσφοράς και της ζήτησης, και ως εκ τούτου, η αύξηση της ζήτησης οδηγεί σε αύξηση του ΑΕΠ. Μια τέτοια αύξηση της ζήτησης πρέπει να συνοδεύεται από αντίστοιχη αύξηση της παραγωγικότητας και της απασχόλησης για να συμβαδίσει με τη ζήτηση.²⁵

Τα ποσοστά του ΑΕΠ και της ανεργίας συνδέονται με την έννοια ότι και οι δύο είναι μακροοικονομικοί παράγοντες που χρησιμοποιούνται για να μετρηθεί η κατάσταση της οικονομίας. Μια αύξηση του ΑΕΠ είναι σημαντική για τη μελέτη των μακροοικονομικών τάσεων σε ένα κράτος. Αυτό ισχύει και για την αύξηση ή μείωση των επιπέδων του ποσοστού ανεργίας. Το ΑΕΠ και η ανεργία που συνήθως πάνε μαζί, γιατί η μείωση στο ΑΕΠ αντικατοπτρίζεται σε μείωση του ποσοστού απασχόλησης.

Μια τέτοια σχέση μεταξύ των ποσοστών του ΑΕΠ και της ανεργίας είναι σημαντική με δύο τρόπους. Μια αύξηση των επιπέδων απασχόλησης είναι το φυσικό αποτέλεσμα των αυξημένων επιπέδων ΑΕΠ που προκαλείται από την αύξηση της ζήτησης των καταναλωτών για αγαθά και υπηρεσίες. Μια τέτοια αύξηση και στα δύο επίπεδα του ΑΕΠ και της απασχόλησης είναι μια ένδειξη ότι η οικονομία ανθεί. Κατά τη διάρκεια αυτών των περιόδων, η εμπιστοσύνη των καταναλωτών είναι υψηλή και η ζήτηση για διάφορα αγαθά και υπηρεσίες αντίστοιχα αυξημένα. Για την επίτευξη αυτής

²³ Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4^η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.102

²⁴ Daly C. Mary -Fernald John – Jordà Òscar and Nechio Fernanda, (2014), *Interpreting Deviations from Okun's Law*, Economic Research: Federal Reserve Bank of San Francisco,

²⁵ Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4^η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.111

της αύξησης της ζήτησης, οι κατασκευαστές και άλλα είδη εταιριών προσλαμβάνουν περισσότερους εργαζόμενους.²⁶

2.3 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΕΠ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.3.1 ΣΥΣΧΕΤΙΣΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΕΠ

Η διατήρηση των υψηλών ποσοστών ανεργίας είναι το κύριο οικονομικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει όχι μόνο η Ελλάδα αλλά και όλη η ΕΕ. Η ανεργία προέρχεται από μια αναντιστοιχία μεταξύ της ζήτησης και της προσφοράς του εργατικού δυναμικού. Η ζήτηση για εργατικό δυναμικό εξαρτάται από την ισχύ της οικονομικής ανάπτυξης καθώς και το περιεχόμενο της εργασίας που συνδέεται με την ανάπτυξη. Υπάρχει σαφής σύνδεση μεταξύ της καθαρής δημιουργίας θέσεων εργασίας και της ανάπτυξης²⁷.

Παρόλο που υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ ΑΕΠ και απασχόλησης, η αύξηση της απασχόλησης δεν επιφέρει άμεση χρονικά αύξηση του ΑΕΠ, αλλά υπάρχει μια χρονική καθυστέρηση τουλάχιστον 4 χρονικών περιόδων. Αυτό βέβαια συμβαίνει εφόσον η απασχόληση είναι σταθερή και σε 8ωρη βάση. Όταν η απασχόληση είναι ελαστικής μορφής τότε δεν έχουμε καμία άμεση επίδραση στην αύξηση του ΑΕΠ²⁸. Στις Ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει μια αλληλεπίδραση μεταξύ των τάσεων του Α.Ε.Π. και των ποσοστών ανεργίας των νέων. Όταν η οικονομική ανάπτυξη επιβραδύνεται οι θέσεις νεοεισερχομένων παγώνουν ή περικόπτονται, και το αντίστροφο. Κατά μέσο όρο, για κάθε 1% αύξηση ή πτώση του Α.Ε.Π., οι προοπτικές των νέων στην εργασία επηρεάζονται δυο φορές περισσότερο από τις προοπτικές όλου του εργατικού δυναμικού, καθιστώντας τους νέους διπλά ευπαθείς. Βέβαια, οι συσχετισμοί ποικίλουν αρκετά μεταξύ των χωρών, αποδεικνύοντας ότι δεν είναι μόνο οι δυνάμεις της αγοράς αλλά και οι θεσμοί και οι πολιτικές που επηρεάζουν την μετάβαση των νέων στην εργασία²⁹.

²⁶ Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4^η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.118

²⁷ ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.401

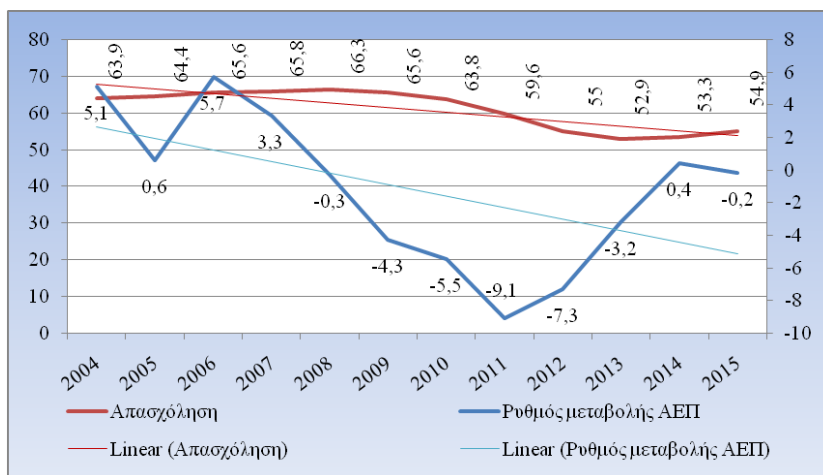
²⁸ ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.401

²⁹ ΕΣΔΟ,Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.403

Στο ακόλουθο γράφημα παρουσιάζεται ο ετήσιος ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ, σε σχέση με τα ποσοστά απασχόλησης στην Ελλάδα από το 2004 έως το 2015. Η μέτρηση της απασχόλησης γίνεται από την διαίρεση του πλήθους των εργαζόμενων ατόμων που κυμαίνονται ηλικιακά από 20 έως 64 ετών, προς το σύνολο του πληθυσμού της ίδιας ηλικίας³⁰. Η απασχόληση στην Ελλάδα από το 2004 έως το 2008 είχε σταθερά ανοδική πορεία, φθάνοντας στο 66,3% του ενεργού πληθυσμού, ενώ και ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ ήταν θετικός έως το 2007 ανεξάρτητα από τα ποσοστά αύξησης. Από το 2008 έως το 2010 η απασχόληση φθίνει αλλά με μικρούς ρυθμούς ενώ τα επόμενα έτη και ως το 2013 η κατάσταση επιδεινώνεται πάρα πολύ, όπου μόλις το 52,9% του εν δυνάμει απασχολούμενου πληθυσμού, πραγματικά απασχολείται.

Εντωμεταξύ από το 2008 και ως το 2013 ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ είναι αρνητικός, αγγίζοντας ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά, όπως το 2011 όπου το ΑΕΠ μειώθηκε κατά 9,1% από την προηγούμενη χρονιά, αλλά και το 2012 με μείωση κατά 7,3%. Τα τελευταία δύο χρόνια ο ρυθμός του ΑΕΠ κινείται οριακά στο μηδέν, με αύξηση το 2014 κατά 0,4% και μείωση το 2015 κατά 0,2%, ενώ τα ποσοστά απασχόληση παρουσιάζουν άνοδο. Όπως φαίνεται και από το γράφημα η γραμμική τάση της απασχόλησης, τα τελευταία δώδεκα χρόνια είναι φθίνουσα, αλλά έχει πολύ πιο ομαλή κλίση από την φθίνουσα τάση των ποσοστών μεταβολής του ΑΕΠ. Πάντως παρατηρείται ότι υπάρχει θετική συνάρτηση μεταξύ των δύο αυτών μεγεθών.

Διάγραμμα 4: Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ – Ποσοστά απασχόλησης 2004-2015

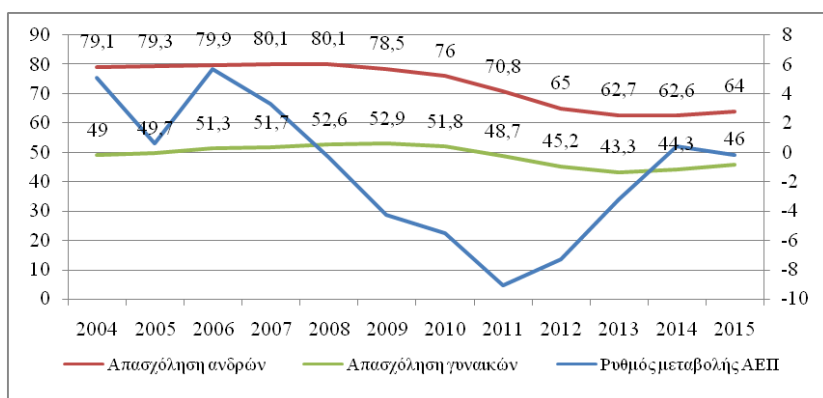

³⁰ Eurostat, (2016), Employment and Unemployment,

Πηγή: Eurostat, 2016

Αναλύοντας τα ποσοστά απασχόλησης ανά φύλο στην Ελλάδα από το 2004 έως το 2015, σε σχέση με το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, παρατηρείται παρεμφερής πορεία με αυτή του συνολικού ποσοστού απασχόλησης. Ενώ και η πορεία του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών και ανδρών ακολουθεί την ίδια πορεία διαχρονικά. Ενδιαφέρον όμως παρουσιάζει το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλη απόκλιση μεταξύ των απασχολούμενων ανδρών με των απασχολούμενων γυναικών, διαφορά που αρχικά κυμαίνεται περίπου στις 30 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ σταδιακά μειώνεται στις περίπου 20, εξαιτίας την μεγαλύτερης μείωσης του ποσοστού απασχόλησης των ανδρών.

Διάγραμμα 5: Ρυθμός μεταβολής ΑΕΠ – Ποσοστά απασχόλησης ανδρών – γυναικών

Πηγή: Eurostat, 2016

Στην Ελλάδα στην έως τώρα κρίση, για κάθε ποσοστιαία μονάδα μείωσης του ΑΕΠ η ανεργία αυξανόταν αντίστοιχα μία ποσοστιαία μονάδα. Από την διεθνή εμπειρία, όμως, γνωρίζουμε πως, σε φυσιολογικές συνθήκες η σχέση αυτή (Okun's law) είναι σημαντικά διαφορετική απ' ότι στην ελληνική περίπτωση: συνήθως, δηλαδή, μία μεταβολή της ανεργίας κατά 1% αντιστοιχεί σε αντίστροφη μεταβολή του ΑΕΠ κατά 2%³¹.

Στην Ελλάδα, από το 2008 έως το 2010 παρατηρείται απότομη μείωση στο ρυθμό μεταβολής Απασχόλησης σε σχέση με το Α.Ε.Π (και προφανώς έκρηξη της

³¹ Δημήτρης Α. Ιωάννου και Χρήστος Α. Ιωάννου, «Η ανάπτυξη, η απασχόληση και η τραγική σκιαμαχία», Δεκέμβριος 2013, www.capital.gr

ανεργίας). Αυτό εξηγείται από την σταδιακή εμφάνιση των διοικητικών, οργανωτικών και οικονομικών ελλείψεων του Ελληνικού κράτους με αφορμή την παγκόσμια οικονομική κρίση³². Η σωρευτική υποχώρηση του ΑΕΠ (σε σταθερές τιμές) κατά ένα ποσοστό που υπερέβη το 23% στο διάστημα 2008- 2013, προκάλεσε βαριές απώλειες στην αγορά εργασίας. Η σωρευτική μείωση των απασχολούμενων για την περίοδο 2010-2013 ανέρχεται σε 19,2% (INE/ΓΣΕΕ – ετήσια έκθεση 2014), γεγονός που σημαίνει ότι το «βάρος» της ύφεσης το επωμίσθηκε σχεδόν εξ ολοκλήρου η αγορά εργασίας³³.

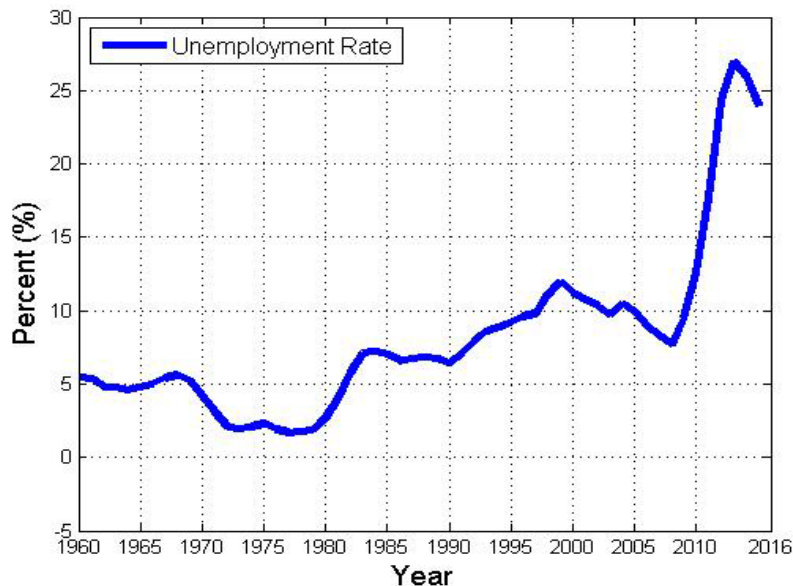
Μετά από έξι χρόνια σοβαρής οικονομικής ύφεσης, έχει γίνει μια κοινή πεποίθηση μεταξύ των οικονομολόγων και των φορέων χάραξης πολιτικής ότι «Η μακροοικονομική πρόκληση για την ελληνική οικονομία κατά τα επόμενα 10 χρόνια (ή περισσότερα) θα είναι η επιστροφή του ποσοστού ανεργίας σε αποδεκτά επίπεδα, σε συνδυασμό με την ισχυρή μεγέθυνση του ΑΕΠ και τη βιώσιμη (μείωση) του χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ. Ειδικά η μείωση της ανεργίας είναι κρίσιμης σημασίας δεδομένου ότι το σημερινό επίπεδο της μπορεί να δημιουργήσει κοινωνική αναταραχή, φτώχεια, αστάθεια (και μη βιώσιμο από την άποψη της χρηματοδότησης) του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και χαμηλής αύξησης της παραγωγικότητας μέσα από τη συνεχιζόμενη καταστροφή του αποθέματος ανθρώπινου κεφαλαίου³⁴.

³² ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.407

³³ ICAP GROUP, «Μελέτη για την απασχόληση και την ανεργία», Ιούλιος 2015, σελ.1

³⁴ Scarpetta S., Sonnet A., Manfredi T., "Rising Youth Unemployment During the Crisis: How to Prevent Negative Long Term Consequences on a Generation?", OECD Social, Employment and Migration, Working Paper No. 106, OECD Publishing, Paris, 2010.

Διάγραμμα 6: Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα 1960-2015

Το παραπάνω διάγραμμα αποτυπώνει χαρακτηριστικά τον βαθμό επιδείνωσης της ανεργίας στην Ελλάδα τα τελευταία έτη. Την δεκαετία του '70 η ανεργία ήταν περίπου 2 με 3%, ενώ από την δεκαετία του '80 και μετά άρχισε να αυξάνει, αύξηση η οποία κλιμακώθηκε από το 2008 και μετά.

2.4.2 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΑΕΠ

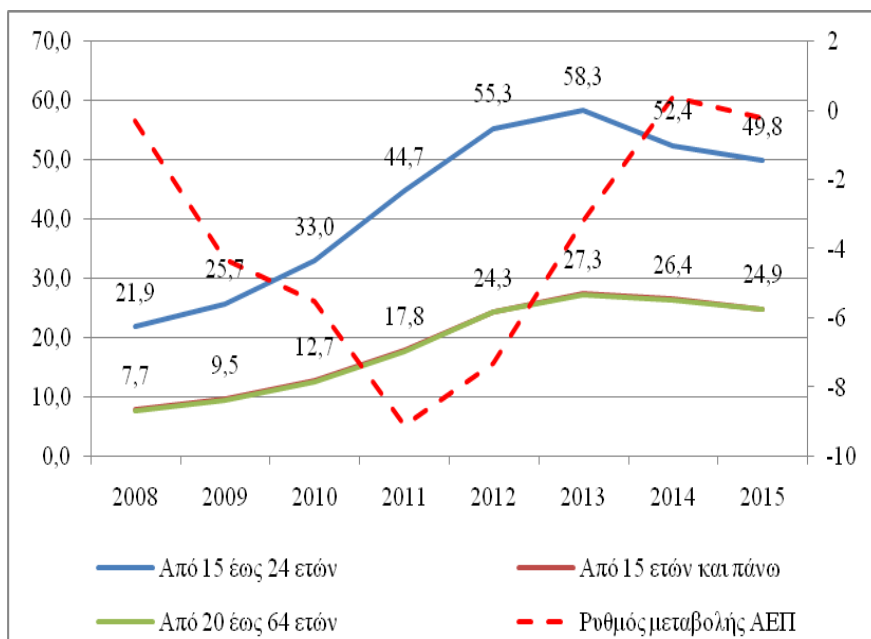
Στην παρούσα ενότητα εξετάζεται η ηλικιακή διάρθρωση της ανεργίας στην Ελλάδα από το 2008 και μετά και η σχέση της με τον ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ. Στην κατηγορία των ανέργων ηλικίας 15-74 ετών (15 ετών και πάνω) συμπεριλαμβάνονται τα άτομα που πληρούν τις τρεις ακόλουθες προϋποθέσεις, είναι άνεργοι κατά την περίοδο αναφοράς, είναι διαθέσιμοι για εργασία άμεσα και ενεργά αναζητούν εργασία. Επίσης εξετάζονται και δύο ακόμα ηλικιακές κατηγορίες οι άνεργοι από 20 ετών έως 64 (που δίνουν παρεμφερή αποτελέσματα με τα ποσοστά ανεργίας της ομάδας από 15 και άνω) και οι άνεργοι ηλικίας από 15 έως 24 ετών.

Στην τελευταία αυτή κατηγορία τα ποσοστά ανεργίας είναι ιδιαίτερα υψηλά και την διετία 2012-2013 κορυφώθηκαν φθάνοντας σε ποσοστά 55,3% και 58,3% αντίστοιχα. Κορύφωση στην ανεργία το 2013 υπήρξε και στο σύνολο του ενεργού για

εργασία πληθυσμού με ποσοστό 27,3%. Από το 2013 και μετά η κατάσταση βελτιώνεται σταδιακά και το 2015 το ποσοστό ανεργίας στους νέους είναι 49,8%, ενώ στις ηλικίες από 20 έως 64 ετών είναι 24,9%, ποσοστά που μολτααύτα παραμένουν ιδιαίτερα υψηλά. Η αντίστροφη σχέση μεταξύ ανεργία και ΑΕΠ είναι εμφανής, καθώς ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ είναι αρνητικός υπάρχει αύξηση της ανεργίας, ενώ τα δυο τελευταία έτη που η μεταβολή στο ΑΕΠ είναι οριακή υπάρχει μικρή βελτίωση στα ποσοστά ανεργίας.

Διάγραμμα 7: Διάρθρωση ανεργίας ανά ηλικιακές ομάδες

και μεταβολή στο ΑΕΠ 2008-2015

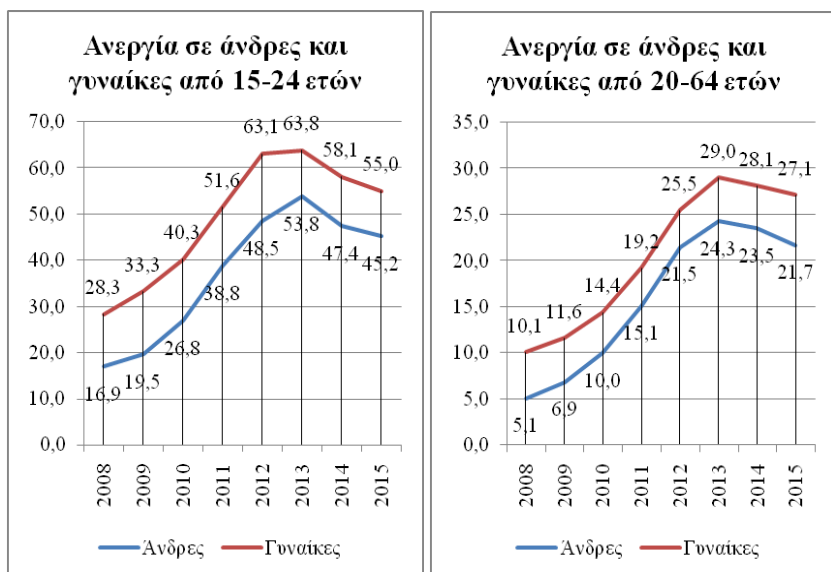

Πηγή: Eurostat, 2016

Η διαφορά μεταξύ ανεργίας στους άνδρες και τις γυναίκες είναι σημαντική. Όπως παρατηρείται από τα δύο ακόλουθα διαγράμματα, το διάστημα μεταξύ 2010 και 2012 υπάρχει μια τάση μείωσης της διαφοράς της ανεργίας μεταξύ των δύο φύλων, μείωση που όμως οφείλεται στην υψηλότερη αύξηση της ανεργίας στους άνδρες. Από το 2013 η διαφορά στις ηλικίες από 20 έως 64 ετών επίσης αυξάνει μεταξύ ανδρών και γυναικών γιατί τα ποσοστά ανεργίας στους άνδρες μειώνονται με μεγαλύτερους ρυθμούς. Επίσης αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι και στους άνδρες και στις γυναίκες

τα ποσοστά ανεργίας είναι υπερδιπλάσια από αυτά στο σύνολο του ενεργού πληθυσμού.

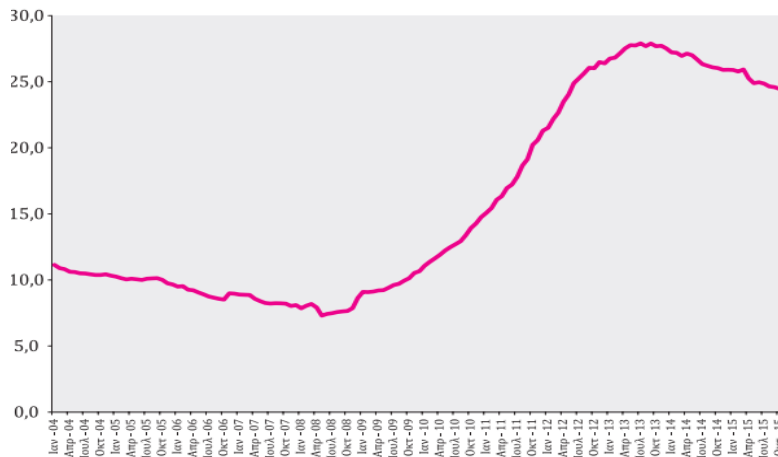
Διάγραμμα 8 & 9: Διάρθρωση ανεργίας ανά ηλικιακές ομάδες και φύλο

Πηγή: Eurostat, 2016

Σχετικά με τα παραπάνω θα πρέπει να επισημανθεί ότι είναι απαραίτητη η σύγκριση των στοιχείων με τα αντίστοιχα αποτελέσματα της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (στο εξής ΕΛΣΤΑΤ). Στο παρακάτω διάγραμμα λοιπόν παρουσιάζεται το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα για άτομα ηλικίας από 15 έως 74 ετών από το 2004 έως και το 2015. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η επιβεβαίωση των στοιχείων και μέσα από την ΕΛΣΤΑΤ δεν μπορεί να διενεργηθεί κατά απόλυτο τρόπο, εφόσον δεν υπάρχουν πανομοιότυπες διαγραμματικές απεικονίσεις των δυο στατιστικών αρχών, ωστόσο όμως μπορούμε σε ένα συνολικό πλαίσιο να διενεργήσουμε σύγκριση των στοιχείων.

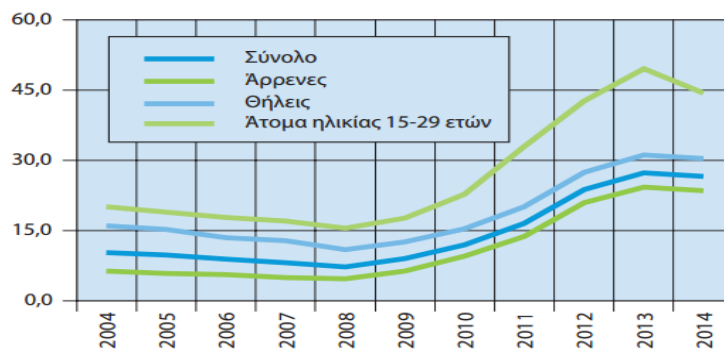
Διάγραμμα 10: Ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα
(άτομα ηλικίας 15-74 ετών, Ιανουάριος 2004-Οκτώβριος 2015)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Σε σύγκριση με το διάγραμμα 5 παρατηρούμε ότι οι καμπύλες ανεργίας ακολουθούν την ίδια πορεία. Ειδικά για τα έτη από το 2012 και μετά παρατηρούμε την κοινή αυξητική τάση των καμπυλών η οποία μειώνεται από το 2015 και στις δυο διαγραμματικές απεικονίσεις.

Διάγραμμα 11: Εξέλιξη του ποσοστού των ανέργων για το σύνολο του πληθυσμού, για άρρενες - θήλεις και για άτομα ηλικίας 15 - 29 ετών

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Παρατηρούμε ότι και η ίδια ομοιότητα ισχύει και για το διάγραμμα (11), στο οποίο απεικονίζεται η εξέλιξη του ποσοστού των ανέργων για το σύνολο του πληθυσμού, για άρρενες - θήλεις και για άτομα ηλικίας 15 - 29 ετών και ακολουθεί την ίδια πορεία με το διάγραμμα 8. Η αντίστοιχη ηλικιακή κατανομή με το διάγραμμα 8 δεν κατέστη εφικτό να ανευρεθεί στην σχετική έκθεση της ΕΛΣΤΑΤ ωστόσο όμως επειδή επί του συνόλου παρατηρήθηκε κοινή διαγραμματική πορεία της ανεργίας δεν αναμένεται να υπάρχουν διαφορές των στοιχείων.

2.5 ΠΩΣ Η ΑΝΕΡΓΙΑ, Η ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΥΘΜΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΑ ΜΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΟΥΜΕΝΑ ΔΑΝΕΙΑ

Το επίπεδο της ανεργίας ή/και της απασχόλησης είναι σαφές ότι μπορεί να επηρεάσουν το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων δεδομένου ότι η απασχόληση και η ανεργία επιδρούν σημαντικά στο διαθέσιμο εισόδημα των καταναλωτών. Πιο συγκεκριμένα, σε μια οικονομία που η ανεργία βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα τότε το διαθέσιμο εισόδημα των καταναλωτών μειώνεται ενώ παράλληλα μειώνεται και η σχετική ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες οπότε και η επιχειρήσεις θα αντιμετωπίσουν την μείωση των εσόδων τους. Συνεπώς, και σε επίπεδο επιχειρηματικών δανείων αλλά και σε δανείων που έχουν τα νοικοκυριά θα προκληθεί μια αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και αυτό διότι οι επιχειρήσεις και νοικοκυριά δεν θα έχουν την δυνατότητα αποπληρωμής των υποχρεώσεών τους³⁵.

Τα παραπάνω ισχύουν και στην περίπτωση που παρατηρείται χαμηλός ή ακόμα και αρνητικός ρυθμός ανάπτυξης. Ειδικότερα, ένας χαμηλός ρυθμός ανάπτυξης της οικονομίας σημαίνει αυτόματα την μειωμένη κινητικότητα του χρήματος σε επίπεδο αγοράς αλλά και δαπάνης των νοικοκυριών. Η κατάσταση αυτή έχει ως συνέπεια την μείωση της ικανότητας επιχειρήσεων και νοικοκυριών να αποπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους, κι ως εκ τούτου αυξάνεται και το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων δανείων³⁶.

Η σχέση λοιπόν της ανεργίας και του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας είναι αναλογική με τα ποσοστά των εξυπηρετούμενων δανείων. Δηλαδή όσο πιο αυξημένη είναι η ανεργία και ο ρυθμός ανάπτυξης τόσο αυξάνονται τα ποσοστά των εξυπηρετούμενων δανείων. Το αντίθετο ισχύει όταν η ανεργία και ο ρυθμός ανάπτυξης

³⁵ Begg, D., Fischer, S. & Dornbusch, R., 2013. Economics. 7th Edition επιμ. London,UK: Mc. Graw-Hill International.

³⁶ Louzis, D., Voulidis, A. & Metaxas, V., 2012. Macroeconomic and bank-specific determinants of non- performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. *Journal of Banking & Finance*, 36(4), pp. 1012-1027.

ακολουθούν καθοδική πορεία κι ως τούτου μειώνονται τα εξυπηρετούμενα δάνεια ή διαφορετικά αυξάνονται τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο παρόν κεφάλαιο αναλύονται οι βασικές συνιστώσες που πρέπει να εξετάζονται σε επίπεδο τράπεζας για την εκτίμηση της κεφαλαιακής τους επάρκειας ενώ παράλληλα αναφορά γίνεται στο ρυθμιστικό πλαίσιο της «Βασιλείας II» αλλά και στους εποπτικούς μηχανισμούς των τραπεζών. Γενικότερα θα πρέπει να επισημανθεί η σημασία ύπαρξης ρυθμιστικών πλαισίων πάνω στο ρόλο των τραπεζών αλλά και των κεφαλαίων που θα πρέπει να διατηρούν σε συνάρτηση με την αγορά ενώ παράλληλα όλα τα κανονιστικά αυτά πλαίσια έχουν ως στόχο την διαμόρφωση ομοιόμορφων κανόνων ελέγχου για την εξασφάλιση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος, αναλύοντας τις εξελίξεις στις οικονομίες στο χρηματοοικονομικό χώρο. Ειδικότερα η Επιτροπή της Βασιλείας ιδρύθηκε σε μια περίοδο αυξημένης αβεβαιότητας και αποτελεί μία ειδική επιτροπή της Τράπεζας των Διεθνών Διακανονισμών, η οποία ιδρύθηκε στο τέλος του 1974 και συμμετείχαν 10 κράτη- μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στόχος των εποπτικών και ρυθμιστικών αρχών είναι η διατήρηση της ισορροπίας στις αγορές αλλά και η εφαρμογή ενός κοινού πλαισίου για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Όλα τα παραπάνω θα συζητηθούν στα πλαίσια του παρόντος κεφαλαίου σε συνάρτηση με τα τραπεζικά ιδρύματα.

3.1 ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ

Για τις τράπεζες, το πλαίσιο για την κεφαλαιακή επάρκεια (capital adequacy), αποτελεί βασικό άξονα της πολιτικής για την ενίσχυση της ικανότητας απορρόφησης ζημιών. Στην ουσία η κεφαλαιακή επάρκεια που απαιτείται να έχει κάθε τράπεζα, στοχεύει να θέσει ένα ελάχιστο επίπεδο ιδίων κεφαλαίων σε συνάρτηση με τον αναλαμβανόμενο κίνδυνο³⁷. Σε διεθνές επίπεδο το βασικό ρυθμιστικό πλαίσιο για την προληπτική εποπτεία των Τραπεζών είναι το «Σύμφωνο της Βασιλείας» ή Αρχικό Σύμφωνο του 1988 για την κεφαλαιακή επάρκεια (Basel Capital Accord)³⁸.

Το έργο ανέλαβε η Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία, η οποία αποτελεί οργάνωση χωρίς νομική προσωπικότητα και λειτουργεί υπό την αιγίδα

³⁷ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Εισαγωγή στις Τραπεζικές Σπουδές», Τόμος Α. Το νομισματικό και χρηματοπιστωτικό περιβάλλον, σελ.96

³⁸ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Εισαγωγή στις Τραπεζικές Σπουδές», Τόμος Α. Το νομισματικό και χρηματοπιστωτικό περιβάλλον, σελ.96

της Τράπεζας Διεθνών Διακανονισμών. Οι προτάσεις της δεν έχουν νομική ισχύ αλλά αποσκοπούν στη διαμόρφωση γενικών εποπτικών προτύπων, κατευθυντήριων γραμμών και βέλτιστων πρακτικών³⁹.

Το σύμφωνο αναφέρεται στον υπολογισμό του πιστωτικού κινδύνου με βάση τόσο τα στοιχεία του ενεργητικού όσο και εκτός ισολογισμού των τραπεζών σε συνδυασμό και με τον «κίνδυνο χώρας» καθώς και με βάση τα στοιχεία που προσδιορίζονται τα ίδια κεφάλαια του πιστωτικού ιδρύματος. Οι ρυθμίσεις του αφορούν στον υπολογισμό των κεφαλαιακών απαιτήσεων των τραπεζών για κάλυψη έναντι του πιστωτικού κινδύνου, υιοθετήθηκαν και σε κοινοτικό επίπεδο και συνεχίζουν να ισχύουν συμπληρωμένες με διατάξεις που αφορούν στον υπολογισμό των κεφαλαιακών απαιτήσεων για κάλυψη των τραπεζών έναντι των κινδύνων αγοράς⁴⁰.

Σχετικά με τα παραπάνω δεν θα πρέπει να παραλείψουμε τα στοιχεία που παρουσιάζονται στην μελέτη της ΤτΕ για την νομισματική πολιτική για τα έτη 2015-2016. Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με την κεφαλαιακή επάρκεια το 2015 ανήλθε από σε 16,5% έναντι του 14,1% που ήταν το προηγούμενο έτος. Όπως επισημαίνεται από την τράπεζα η αύξηση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών οφείλεται σε ένα βαθμό στις θετικές αντιδράσεις των αγορών στις αυξήσεις των μετοχικών κεφαλαίων ενώ παράλληλα φαίνεται να μην μπορούν να «διορθωθούν» οι αρνητικές προβλέψεις σχετικά με την πιθανότητα πιστωτικού κινδύνου, η οποία απορρέει από τις ιδιαίτερες αυξημένες απαιτήσεις των τραπεζών. Για την εξομάλυνση της παραπάνω κατάστασης είναι εντελώς απαραίτητη η άμεση εξυγίανση των ισολογισμών των τραπεζών η οποία θα επιτευχθεί από την ορθή διαχείριση των απαιτήσεων που έχουν οι τράπεζες από καταναλωτές και επιχειρήσεις.

Είναι γεγονός επίσης ότι οι τράπεζες έχουν να αντιμετωπίσουν μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις της σύγχρονης ιστορίας δεδομένου ότι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια αυξάνονται διαρκώς με αποτέλεσμα να απειλείται -και για αυτόν τον λόγο- η κεφαλαιακή τους επάρκεια. Επίσης, όλα τα παραπάνω συμβαίνουν συνδυαστικά με τις περιορισμένες καταθέσεις αλλά και τις επιπτώσεις στην εμπιστοσύνη των πολιτών μετά από την επιβολή του ελέγχου των κεφαλαίων. Σε κάθε περίπτωση όλες οι παραπάνω προκλήσεις επηρεάζουν την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών και είναι απαραίτητο τόσο σε επίπεδο κλάδου όσο και σε επίπεδο κράτους να λαμβάνονται οι κατάλληλες

³⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, «Οικονομικό Δελτίο-Απρίλιος 2012» Τεύχος 36, σελ.49

⁴⁰ Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο, «Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών», Χρήστος Γκόρτζος,

ρυθμιστικές αποφάσεις για να γίνει διαχειρίσιμη αυτή η δυσμενής οικονομική συγκυρία που πλήττει τον τραπεζικό κλάδο⁴¹.

3.2 ΒΑΣΙΛΕΙΑ III ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΑΙΑΚΗ ΕΠΑΡΚΕΙΑ

Στις 16 Δεκεμβρίου 2010, εκδόθηκαν από την Επιτροπή της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία οι δύο εκθέσεις που συνθέτουν το διεθνές κανονιστικό πλαίσιο που είναι γνωστό ως «Βασιλεία III». Πρόκειται για τη σημαντικότερη, ίσως, πρωτοβουλία της Επιτροπής μετά την πρόσφατη διεθνή χρηματοπιστωτική κρίση, μέσω της οποίας επιδιώκεται η ενίσχυση της μικρο-προληπτικής ρυθμιστικής παρέμβασης στη λειτουργία των τραπεζών, και η αντιμετώπιση, μέσω μακρο-προληπτικών πολιτικών, του συστημικού κινδύνου που μπορεί να εκδηλωθεί στο χρηματοπιστωτικό σύστημα⁴². Η «Βασιλεία III» αποτελεί τροποποίηση ενός ήδη υφιστάμενου κανονιστικού πλαισίου που έχει διαμορφώσει η Επιτροπή της Βασιλείας, η οποία κατέστη αναγκαία λόγω της πρόσφατης διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η Επιτροπή της Βασιλείας ανέλαβε πρωτοβουλίες για τη διεθνή σύγκλιση του περιεχομένου των κανόνων βάσει των οποίων γίνεται ο υπολογισμός και η εκπλήρωση των κεφαλαιακών απαιτήσεων των διεθνών τραπεζών για κάλυψη έναντι της έκθεσής τους σε διάφορους κινδύνους, προϊόν της οποίας υπήρξε το 1988 η «Βασιλεία I», και το 2004 η «Βασιλεία II», οι οποίες, όπως ισχύουν, συνθέτουν το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο⁴³.

Στη χώρα μας, η τρέχουσα δημοσιονομική κρίση (που έχει επηρεάσει δυσμενώς και τη ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος) είναι κατά κύριο λόγο προϊόν των σωρευμένων επί δεκαετίες δημοσιονομικών ανισορροπιών. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή της Βασιλείας προχώρησε στην υιοθέτηση της «Βασιλείας III». Ειδικότερα κρίθηκε ότι η «Βασιλεία II» δεν υπήρξε επαρκής, τα δε κενά της, όπως και ορισμένες διατάξεις της, συνέβαλαν (προφανώς στον βαθμό που τους αναλογεί), στην εκδήλωση

⁴¹ Τράπεζα της Ελλάδος, 2016. Νομισματική Πολιτική 2015-2016, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος, Ευρωσύστημα.

⁴² Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»

⁴³ Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,...σελ.524

της κρίσης και τις επακόλουθες αρνητικές επιπτώσεις της στον πραγματικό τομέα της οικονομίας⁴⁴.

Η σημαντικότερη τροποποίηση που επέρχεται στο ισχύον κανονιστικό πλαίσιο της Επιτροπής της Βασιλείας αναφορικά με την κεφαλαιακή επάρκεια των τραπεζών αφορά τον ορισμό των εποπτικών ιδίων κεφαλαίων τους. Με την εν λόγω τροποποίηση επιδιώκεται η ενίσχυση της ποιότητας των ιδίων κεφαλαίων τους, μετά την αξιολόγηση των αρνητικών εμπειριών που αντλήθηκαν κατά τη διάρκεια της πρόσφατης διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης ως προς τη δυνατότητα των τραπεζών να απορροφήσουν, μέσω των ιδίων κεφαλαίων τους, ζημιές από τους κινδύνους στους οποίους εκτέθηκαν⁴⁵.

Σύμφωνα με τη «Βασιλεία II», τα βασικά ίδια κεφάλαια των τραπεζών θα αποτελούνται από δύο κατηγορίες: Τα κύρια στοιχεία (common equity Tier 1 capital) και τα πρόσθετα στοιχεία (additional Tier 1 capital).

Επιπλέον η Επιτροπή της Βασιλείας έθεσε τα ακόλουθα ποσοτικά όρια όσον αφορά τις ελάχιστες κεφαλαιακές απαιτήσεις των τραπεζών.

α) Τα κύρια στοιχεία των βασικών ιδίων κεφαλαίων πρέπει να ανέρχονται σε ποσοστό τουλάχιστον 4,5% των σταθμισμένων στοιχείων του ενεργητικού των τραπεζών και των στοιχείων εκτός ισολογισμού.

(β) Το σύνολο των βασικών ιδίων κεφαλαίων πρέπει να ανέρχεται σε ποσοστό τουλάχιστον 6,0% των σταθμισμένων στοιχείων του ενεργητικού τους και των στοιχείων εκτός ισολογισμού (από 4,0% με βάση το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο).

(γ) Το σύνολο των ελαχίστων ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών (βασικών και συμπληρωματικών) θα συνεχίσει να ανέρχεται σε ποσοστό τουλάχιστον 8,0% των σταθμισμένων στοιχείων του ενεργητικού τους και των στοιχείων εκτός ισολογισμού. Επαγωγικά, πάντως, προκύπτει ότι το ύψος των συμπληρωματικών ιδίων κεφαλαίων δεν θα επιτρέπεται να υπερβαίνει το 2%.

Επισημαίνεται, επίσης, ότι τα κεφάλαια για γενικούς τραπεζικούς κινδύνους (τα οποία εντάσσονται, σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, στα συμπληρωματικά ίδια

⁴⁴ Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,σελ.526

⁴⁵ Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,σελ.531

κεφάλαια) δεν επιτρέπεται να υπερβαίνουν το 1,25% των σταθμισμένων στοιχείων του ενεργητικού τους και των στοιχείων εκτός ισολογισμού, όπως και σύμφωνα με το ισχύον κανονιστικό πλαίσιο⁴⁶.

3.3 Ο ΕΝΙΑΙΟΣ ΕΠΟΠΤΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ

Ο Ενιαίος Εποπτικός Μηχανισμός (EEM) είναι ένα νέο σύστημα τραπεζικής εποπτείας για την Ευρώπη. Περιλαμβάνει την ΕΚΤ και τις εθνικές εποπτικές αρχές των συμμετεχουσών χωρών. Όλες οι χώρες της ζώνης του ευρώ συμμετέχουν αυτομάτως στον EEM⁴⁷.

Οι τομείς στους οποίους θα επικεντρωθεί το εποπτικό έργο το 2016, βασίζονται σε αξιολόγηση των βασικών κινδύνων που αντιμετωπίζουν οι τράπεζες υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και λαμβάνουν υπόψη τις σχετικές οικονομικές, κανονιστικές και εποπτικές εξελίξεις. Προκειμένου να εξασφαλιστεί η αποτελεσματική αντιμετώπιση αυτών των βασικών κινδύνων από τις τράπεζες, ο EEM υιοθέτησε τις ακόλουθες πέντε προτεραιότητες υψηλού επιπέδου για το εποπτικό έργο το 2016:

- (i) κεφαλαιακή επάρκεια,
- (ii) κίνδυνος που συνδέεται με τα επιχειρηματικά μοντέλα και την κερδοφορία,
- (iii) πιστωτικός κίνδυνος,
- (iv) διαχείριση κινδύνων και ποιότητα δεδομένων, και
- (v) ρευστότητα⁴⁸.

Η κεφαλαιακή επάρκεια είναι πρώτη στη λίστα των προτεραιοτήτων του EEM για το 2016. Ιδιαίτερη προσοχή δίδεται στην ποιότητα και τη συνέπεια των εσωτερικών διαδικασιών αξιολόγησης της κεφαλαιακής επάρκειας (Internal Capital Adequacy Assessment Processes - ICAAP) των τραπεζών, συμπεριλαμβανομένων των εσωτερικών δυνατοτήτων των τραπεζών σχετικά με τις προσομοιώσεις ακραίων

⁴⁶ Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,σελ.533

⁴⁷ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, «Τραπεζική Εποπτεία της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας: οι προτεραιότητες του EEM για το 2016», σελ.1, www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.el.html

⁴⁸ «Τραπεζική Εποπτεία της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας: οι προτεραιότητες του EEM για το 2016», σελ.1 www.bankingsupervision.europa.eu/about/thessm/html/index.el.html

καταστάσεων, καθώς και στη διενέργεια εποπτικών προσομοιώσεων ακραίων καταστάσεων όπως η πανευρωπαϊκή άσκηση προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων την οποία συντονίζει η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών. Άλλοι βασικοί άξονες του εποπτικού έργου το 2016 είναι οι ενέργειες σε συνέχεια της αξιολόγησης της ποιότητας και της σύνθεσης του κεφαλαίου των τραπεζών (επίσης σε σχέση με τις συνεχιζόμενες προσπάθειες εναρμόνισης των δικαιωμάτων και εθνικών διακριτικών ευχερειών), καθώς και η εξέταση του βαθμού ετοιμότητας των τραπεζών όσον αφορά νέα ρυθμιστικά πρότυπα όπως η συνολική ικανότητα απορρόφησης ζημιών (total loss-absorbing capacity – TLAC) και οι ελάχιστες απαιτήσεις ιδίων κεφαλαίων και αποδεκτών υποχρεώσεων (minimum requirement for own funds and eligible liabilities – MREL), η εφαρμογή των οποίων θα οδηγήσει στη θέσπιση ελάχιστων απαιτήσεων για τα κεφαλαιακά μέσα που προσφέρονται για διάσωση με ίδια μέσα. Επιπλέον, θα διενεργηθεί στοχευμένη εξέταση των εσωτερικών μοντέλων των τραπεζών σε βάθος αρκετών ετών⁴⁹.

Με το άρθρο 45 της Οδηγίας 2014/59/ΕΕ (BRRD), η οποία ενσωματώθηκε στο ελληνικό δίκαιο με το ν. 4335/2015, καθιερώθηκε μια νέα εποπτική απαίτηση που οφείλουν να εκπληρώνουν τα πιστωτικά ιδρύματα, η ελάχιστη απαίτηση για τα ίδια κεφάλαια και τις επιλέξιμες υποχρεώσεις ('Minimum Requirement for own funds and Eligible Liabilities', εφεξής 'MREL'). Με τη συγκεκριμένη εποπτική απαίτηση επιδιώκεται η διασφάλιση της δυνατότητας εξυγίανσης των πιστωτικών ιδρυμάτων μέσω της κάλυψης ενδεχόμενων ζημιών από τους μετόχους και τους πιστωτές τους, χωρίς να απαιτείται η ανακεφαλαιοποίησή τους με κρατικά κεφάλαια και με προσφυγή στους πόρους του ταμείου εξυγίανσης μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις⁵⁰.

Στις 3 Σεπτεμβρίου 2016, δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ο *κατ' εξουσιοδότηση Κανονισμός 2016/1450 της Επιτροπής* βάσει του οποίου προσδιορίζονται τα κριτήρια που πρέπει να λαμβάνουν υπόψη οι αρχές εξυγίανσης κατά τον προσδιορισμό του ύψους του MREL που πρέπει να τηρούν τα πιστωτικά ιδρύματα.

Για τον σκοπό του προσδιορισμού του ποσού απορρόφησης των ζημιών, οι κεφαλαιακές απαιτήσεις που ισχύουν επί του παρόντος για τα πιστωτικά ιδρύματα έχουν ως εξής:

⁴⁹ Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, «Τραπεζική Εποπτεία της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας: οι προτεραιότητες του ΕΕΜ για το 2016», σελ.3

⁵⁰ Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Θέματα ανάκαμψης και εξυγίανσης πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων», Σεπτέμβριος 2016,

α) οι απαιτήσεις ιδίων κεφαλαίων, που περιλαμβάνουν:

i) δείκτη κεφαλαίου κοινών μετοχών της κατηγορίας 1 ίσο με 4,5 % του συνολικού ποσού έκθεσης σε κίνδυνο

ii) δείκτη κεφαλαίου της κατηγορίας 1 ίσο με 6 % του συνολικού ποσού έκθεσης σε κίνδυνο

iii) συνολικό δείκτη κεφαλαίου 8 % του συνολικού ποσού έκθεσης σε κίνδυνο·

β) κάθε απαίτηση πρόσθετων ιδίων κεφαλαίων πέραν των εν λόγω απαιτήσεων, ιδίως δυνάμει του άρθρου 104 παράγραφος 1 στοιχείο α) της οδηγίας 2013/36/ΕΕ·

γ) συνδυασμένες απαιτήσεις αποθέματος ασφαλείας, όπως ορίζονται στο άρθρο 128 σημείο 6) της οδηγίας 2013/36/ΕΕ·

δ) το κατώτατο όριο της συμφωνίας της Βασιλείας I, σύμφωνα με το άρθρο 500 του κανονισμού (ΕΕ) αριθ. 575/2013·

ε) κάθε εφαρμοστέα απαίτηση σχετικά με τον δείκτη μόχλευσης⁵¹.

3.4 ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ

Η εθνική νομοθεσία περιλαμβάνει όλους τους κανονισμούς σχετικά με τα μη εξυπηρετούμε δάνεια αλλά και την διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων και επί του συνόλου θα πρέπει να σημειωθεί ότι αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για την επιστροφή της οικονομίας στην ανάπτυξη. Οι τράπεζες που είναι αντιμέτωπες με έναν διαρκώς αυξανόμενο αριθμό μη εξυπηρετούμενων δανείων είναι απαραίτητο να ακολουθούν πιο αυστηρές ρυθμιστικές και κανονιστικές αρχές οι οποίες έχουν καθοριστεί τόσο από την Τράπεζα της Ελλάδος, όσο και από το ίδιο το κράτος μέσα από την Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής 42/2014 η οποία επί της ουσίας έθεσε συγκεκριμένες υποχρεώσεις στις τράπεζες. Πιο συγκεκριμένα, οι υποχρεώσεις αυτές είναι⁵²:

- ο Η καθιέρωση ανεξάρτητων μονάδων διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

⁵¹ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «ΚΑΤ' ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2016/1450 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 23ης Μαΐου 2016», σελ.237/3

⁵² Μητράκος, Θ., 2016. Ομιλία του Υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Θεόδωρου Μητράκου στην Ειδική Ημερίδα "Κόκκινα Δάνεια Επιχειρήσεων και Ελληνικός Τουρισμός. Αθήνα, Ειδική Ημερίδα : «Κόκκινα Δάνεια» Επιχειρήσεων .

- Η υποβολή αυξημένης πληροφόρησης εισηγήσεων προς την ΤτΕ σχετικά με τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια τα οποία θα πρέπει να περιλαμβάνουν όλες τις ενέργειες στις οποίες έχουν προβεί τα τραπεζικά ιδρύματα για να αντιμετωπίσουν την εν λόγω κατάσταση
- Η χρήση κατάλληλων συστημάτων μηχανογράφησης τα οποία να μπορούν να υποστηρίζουν αποτελεσματικά όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για την διαχείριση της κατάστασης
- Η κατηγοριοποίηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων με βάση τα διακριτά τους χαρακτηριστικά έτσι ώστε να μπορούν να ανιχνεύονται με περισσότερη ευκολία οι πάσχοντες κλάδοι
- Η ανάπτυξη μεθόδων ρύθμισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων αλλά και καλύτερων συστημάτων αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των αιτούντων δανεισμού.
- Η θέσπιση διακριτής και αναλυτικής στρατηγικής αντιμετώπισης των μη εξυπηρετούμενων δανείων.

Όλες οι παραπάνω υποχρεώσεις μαζί με τις νομικές επιταγές που αναλύονται στην Πράξη Εκτελεστικής Επιτροπής 42/2014 αποτελούν το πλαίσιο που επιχειρεί να βελτιώσει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται η διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τα τραπεζικά ιδρύματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΙΣΟΖΥΓΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στον παρόν κεφάλαιο θα αναλυθεί η έννοια του εμπορικού ισοζυγίου που αποτελεί επί της ουσίας ένα εργαλείο μέτρησης των συναλλαγών που διενεργούνται σε μια οικονομία. Η εξέλιξη του εμπορικού ισοζυγίου στην Ελλάδα, το έλλειμα των τρεχουσών συναλλαγών ως συνέπεια της κρίσης καθώς και οι επιπτώσεις του εμπορικού ισοζυγίου στην ανάπτυξη της οικονομίας είναι οι ενότητες που θα συζητηθούν στο παρόν κεφάλαιο. Σε ένα εισαγωγικό πλαίσιο αναφοράς θα πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι γεγονός ότι η ανταγωνιστικότητα της εσωτερικής κατανάλωσης μπορεί σε μεγάλο βαθμό να προδιαγράψει την συνολική αναπτυξιακή πορεία μιας οικονομίας δεδομένου ότι οι πωλήσεις εμπορικών αγαθών που αποτελούν το βασικό συντελεστή μέτρησης της κατανάλωσης, η οποία με την σειρά της καθορίζει τα έσοδα των επιχειρήσεων αλλά και το γενικότερο τρόπο διάθεσης του εισοδήματος των νοικοκυριών. Η εσωτερική κατανάλωση αποτελεί μια κινητήρια δύναμη για την ανάπτυξη της οικονομίας, η οποία θα πρέπει να προηγείται της διαδικασίας εισχώρησης σε εξαγωγές. Η σημασία της εσωτερικής κατανάλωσης λοιπόν αλλά και της μέτρησής της μπορεί να συμβάλει στην χάραξη της αναπτυξιακής πολιτικής των χωρών καθώς και στην λήψη αποφάσεων που μπορεί να αφορούν σε επενδύσεις στο εξωτερικό αλλά και στην διαχείριση της εγχώριας κατανάλωσης.

4.1 ΟΡΙΣΜΟΙ

Το ισοζύγιο πληρωμών είναι ένας λογαριασμός στον οποίο καταγράφονται όλες οι συναλλαγές μίας χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο, μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, όπως ένα έτος. Το Ισοζύγιο Πληρωμών αποτελείται από τρεις βασικούς επί μέρους λογαριασμούς:

Α) το ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (CA από το Current Account),

Β) το Ισοζύγιο Κεφαλαίου (KA-Capital Account) και

Γ) το Ισοζύγιο Επισήμων Συναλλαγών (ΔOR, το Δ συμβολίζει την μεταβολή και OR είναι τα αρχικά των Official Reserves)⁵³.

⁵³ Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.1

A) Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών δείχνει την οικονομική δύναμη της χώρας σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο, επηρεάζει τις διακυμάνσεις του Εθνικού Εισοδήματος Y , (ένα πλεόνασμα ή έλλειμμα του CA επηρεάζει θετικά ή αρνητικά την οικονομική δραστηριότητα της χώρας διότι $Y = C + I + G + CA$) και τέλος δείχνει κατά πόσο η οικονομία της χώρας μπορεί να λειτουργεί χωρίς δανεισμό από το εξωτερικό⁵⁴. Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών περιλαμβάνει το Εμπορικό Ισοζύγιο (TB από Trade Balance) και το Ισοζύγιο Αδήλων Πόρων:

- Στο *Εμπορικό Ισοζύγιο* καταγράφονται οι εισπράξεις και πληρωμές από εξαγωγές και εισαγωγές, αντίστοιχα, αγαθών. Η ιδιαίτερη σημασία του προέρχεται από την εποχή του δόγματος της εμποροκρατίας. Ο λογαριασμός δείχνει πως εξελίσσεται ο παραδοσιακός πρωτογενής τομέας και ο τομέας της μεταποίησης μίας χώρας σε σχέση με τον υπόλοιπο κόσμο.⁵⁵

- Στο *Ισοζύγιο Αδήλων Πόρων* καταγράφονται οι εισπράξεις και οι πληρωμές από πηγές που δεν είναι τόσο φανερές όσο οι εξαγωγές και οι εισαγωγές αγαθών. Εδώ καταγράφονται τα έσοδα και τα έξοδα από 2 υπηρεσίες, όπως ο τουρισμός και οι μεταφορές, οι εισπράξεις και οι πληρωμές για τόκους, μερίσματα, κέρδη συντάξεις, καθώς και μεταβιβάσεις από και προς την χώρα, όπως οι μεταβιβάσεις από την Ε.Ε. και τα μεταναστευτικά εμβάσματα. Το Ισοζύγιο Αδήλων Πόρων έχει αντικατασταθεί από τρεις επί μέρους λογαριασμούς, το Ισοζύγιο Υπηρεσιών, το Ισοζύγιο Εισοδημάτων και το Ισοζύγιο Μεταβιβάσεων⁵⁶.

B) Στο Ισοζύγιο Κεφαλαίου καταγράφονται οι εισροές και εκροές κεφαλαίου μίας χώρας με τον υπόλοιπο κόσμο. Ως κεφάλαιο θεωρείται εδώ οποιοδήποτε περιουσιακό στοιχείο άμεσα ή έμμεσα ρευστοποιήσιμο, όπως χρήμα ομόλογα, μετοχές, επιχειρήσεις, οικόπεδα, σπίτια, δάνεια ιδιωτικά ή δημόσια. Ανάλογα με τον φορέα του περιουσιακού στοιχείου οι ροές κεφαλαίου κατατάσσονται σε ιδιωτικές ή δημόσιες, ανάλογα με τον χρόνο λήξης σε βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα και ανάλογα με την φύση του κεφαλαίου διακρίνονται σε άμεσες επενδύσεις ή επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Σύμφωνα με την νέο τρόπο καταγραφής του Ισοζυγίου Πληρωμών, το

⁵⁴ Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.2

⁵⁵ ως ανωτέρω (54), σελ.1

⁵⁶ ως ανωτέρω (54/55) σελ.2

Ισοζύγιο Κεφαλαίου περιέχει τρεις επί μέρους λογαριασμούς: τον λογαριασμό Άμεσων Επενδύσεων, τις Επενδύσεις Χαρτοφυλακίου και τις Λοιπές Επενδύσεις⁵⁷.

Γ) Το Ισοζύγιο Επισήμων Συναλλαγών (Δ: Μεταβολή, OR: Official Reserves) καταγράφει τις μεταβολές στα συναλλαγματικά αποθέματα και το απόθεμα χρυσού της χώρας που φυλάσσονται από τη Κεντρική Τράπεζα. Ως συνάλλαγμα θεωρείται χρήμα που έχει εκδοθεί από Κεντρική Τράπεζα ξένης χώρας. Σ' αυτόν τον λογαριασμό καταγράφονται και οι μεταβολές στην αξία των συναλλαγματικών αποθεμάτων που οφείλονται σε διακυμάνσεις των συναλλαγματικών ισοτιμιών καθώς και οι μεταβολές στην αξία του αποθέματος χρυσού και οι νέες κατανομές των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων⁵⁸.

Το Ισοζύγιο Πληρωμών είναι πάντα σε ισορροπία. Ισχύει ότι $CA + KA + \Delta OR \equiv 0$

Ο C. P. Kindleberger (1969) δίδει μία γενική έννοια της ισορροπίας του Ισοζυγίου Πληρωμών: ισορροπία χαρακτηρίζεται η κατάσταση του Ισοζυγίου Πληρωμών μίας χώρας που μπορεί να διατηρηθεί χωρίς παρεμβάσεις, με δεδομένο ένα σύνολο παραμέτρων που περιλαμβάνουν το εθνικό εισόδημα, τις τιμές, τα επιτόκια, τις προτιμήσεις, τους παραγωγικούς πόρους, τις συναρτήσεις παραγωγής, την προσφορά χρήματος. Η ανισορροπία του CA σηματοδοτεί προβλήματα και έχει επιπτώσεις σε διάφορα μεγέθη και τομείς της οικονομίας. Ένα πλεόνασμα του CA, επηρεάζει θετικά το εθνικό εισόδημα και αντίθετα το έλλειμμα. Επίσης το πλεόνασμα ή το έλλειμμα του CA φανερώνει την καθαρή θέση της χώρας σχετικά με τον εξωτερικό δανεισμό. Ένα έλλειμμα δείχνει ότι η χώρα δανείζεται από το εξωτερικό για να καλύψει τις ανάγκες της σε αγαθά και υπηρεσίες. Το έλλειμμα του CA πρέπει να καλυφθεί με καθαρές εισροές κεφαλαίων από το εξωτερικό που μπορεί να προέρχονται από δάνεια του δημοσίου ή του ιδιωτικού τομέα, από καθαρές αγορές περιουσιακών στοιχείων από κατοίκους του εξωτερικού ή ακόμα με μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας. Ένα χρόνιο έλλειμμα αποτελεί πρόβλημα για την οικονομία της χώρας, διότι δείχνει ότι η χώρα χρεώνεται συνεχώς, δανείζεται δηλαδή για να καλύψει τις ανάγκες της και κάποτε θα πρέπει να αντιμετωπίσει την αποπληρωμή ενός τεράστιου εξωτερικού χρέους⁵⁹.

⁵⁷ Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.2

⁵⁸ ως ανωτέρω (57) σελ 3

⁵⁹ Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.8

Σύμφωνα με την θεωρία των «δίδυμων ελλειμμάτων», δηλαδή του δημόσιου ελλείμματος και του ελλείμματος στις τρέχουσες συναλλαγές, τα δημοσιονομικά ελλείμματα προκαλούν τα ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών και το αντίστροφο. Για την θεωρητική μελέτη του τρόπου συσχέτισης των δύο αυτών μεγεθών, η ανάλυση ξεκινά από την ταυτότητα του εθνικού εισοδήματος σε μια ανοικτή κοινωνία, η οποία εκφράζεται με την ισότητα⁶⁰:

$$Y = C + I + G + X - IM, \text{ όπου:}$$

- Y το εθνικό εισόδημα
- C η ιδιωτική κατανάλωση
- I η πραγματική επένδυση
- G οι κρατικές δαπάνες
- X οι εξαγωγές
- IM οι εισαγωγές

Καθώς το ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών CAD ορίζεται από την διαφορά των εξαγωγών και των εισαγωγών, η ισότητα του εθνικού εισοδήματος, ως προς το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να γραφτεί:

$$CAD = Y - (C + I + G)$$

Το άθροισμα $C + I + G$, αποτελεί τις εσωτερικές δαπάνες μιας χώρας, ενώ σε μια ανοικτή οικονομία η συνολική αποταμίευση ισούται με τις πραγματικές επενδύσεις συν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, δηλαδή: $S = I + CAD$. Διακρίνοντας την αποταμίευση σε ιδιωτική και δημόσια η αποταμίευση κατά περίπτωση είναι:

$$\text{Ιδιωτική αποταμίευση: } S_p = Y - T - C, \text{ όπου } T \text{ η φορολογία}$$

$$\text{Δημόσια αποταμίευση: } S_g = T - G$$

Συσχετίζοντας την ιδιωτική αποταμίευση με το εθνικό εισόδημα (λυμένο ως προς το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών), προκύπτουν οι ακόλουθες σχέσεις:

⁶⁰ Δριτσάκης Νικόλαος, (2013), Αιτιακές Σχέσεις μεταξύ του Ελλείμματος Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων: Μια Εμπειρική Έρευνα για την Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής

$$S_p = CAD + I + G - T$$

$$CAD = S_p - I - (G - T)$$

$CAD = S_p - I - BD$, όπου BD το δημόσιο έλλειμμα (και έχει αρνητικό πρόσημο)

Η παραπάνω σχέση έχει μελετηθεί ιδιαίτερα από θεωρητικές και εμπειρικές μελέτες κατά το παρελθόν. Με βάση την κεύσισιανή θεωρία, όπως προκύπτει και από την παραπάνω σχέση, αύξηση στο δημόσιο έλλειμμα θα προκαλέσει αντίστοιχη αύξηση στο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών, αν οι ιδιωτικές αποταμιεύσεις και οι επενδύσεις παραμείνουν σταθερές. Αντίθετη είναι η άποψη του Summers ο οποίος υποστήριξε ότι μπορεί να υπάρχει μια αντίθετη αιτιατή σχέση από το έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών προς το δημόσιο έλλειμμα, γεγονός που οδηγεί σε βραδύτερους ρυθμούς την οικονομική ανάπτυξη και στη συνέχεια αυξάνει το δημόσιο έλλειμμα. Εκ διαμέτρου αντίθετη η θεωρία του Ρικάρντο, σύμφωνα με τον οποίο δημοσιονομικό έλλειμμα δεν έχει καμιά επίδραση στο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών. Η άποψη αυτή στηρίζεται στην ακόλουθη αλληλουχία γεγονότων. Καθώς η αύξηση του δημόσιου ελλείμματος θα επιφέρει υψηλότερη φορολογία, για την αποπληρωμή του χρέους, οι πολίτες θα μειώσουν την κατανάλωση και θα αυξήσουν την ιδιωτική αποταμίευση, σε βάρος της κρατικής αποταμίευσης, οπότε το δημοσιονομικό έλλειμμα δεν επιδρά στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών⁶¹.

4.2 ΕΞΕΛΙΞΗ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

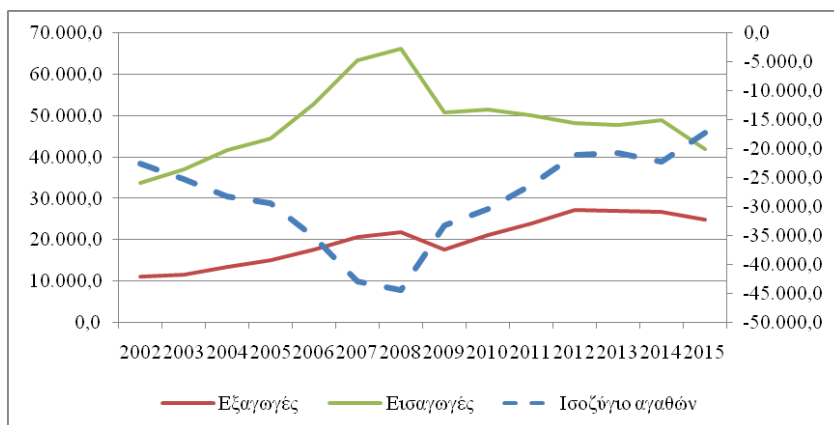
Στο πλαίσιο της πρόσφατης κρίσης στην Ελλάδα, η εξωτερική ανισορροπία της οικονομίας, λαμβάνει τη μορφή ενός μεγάλου και επίμονου ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το υψηλό δημοσιονομικό έλλειμμα αποτελεί μια βασική αιτία που προκαλεί το χρόνια υψηλό έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Παράλληλα, όμως, το μέγεθος και η επιμονή της εξωτερικής ανισορροπίας είναι δυνατόν να υποδηλώνουν επίσης την ύπαρξη σημαντικών διαρθρωτικών προβλημάτων⁶².

Όπως αναλύθηκε στην προηγούμενη ενότητα το Εμπορικό Ισοζύγιο υπολογίζεται αφαιρώντας τις εισαγωγές αγαθών από τις εξαγωγές αγαθών.

⁶¹ Δρισάκης Νικόλαος, (2013), Αιτιακές Σχέσεις μεταξύ του Ελλείμματος Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων: Μια Εμπειρική Έρευνα για την Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής

⁶² Τράπεζα της Ελλάδος, «ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ: Αίτιες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτική», Ιούλιος 2010, σελ.6

Διάγραμμα 2: Εξέλιξη εξαγωγών, εισαγωγών και εμπορικού ισοζυγίου 2002-2015

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, (2016)

Όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου της Ελλάδας έως το 2008 μεγεθυνόταν σημαντικά, με το ρυθμό αύξηση των εξαγωγών να υπερβαίνει πολύ τον ρυθμό αύξηση των εξαγωγών αγαθών. Το 2009 καμπή υπήρξε τόσο στις εξαγωγές αλλά κυρίως στις εισαγωγές βελτιώνοντας αρκετά το έλλειμμα. Έκτοτε υπάρχει σαφής τάση μείωσης των εισαγωγών και παράλληλα σημειώνεται άνοδος στις εξαγωγές αγαθών περιορίζοντας σημαντικά το έλλειμμα, το οποίο το 2015 διαμορφώθηκε στο χαμηλότερο σημείο της τελευταίας δεκαπενταετίας, φθάνοντας τα 17,2 δισ ευρώ.

Ειδικότερα το 2010 σημειώθηκε περιορισμός του συνολικού ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου κατά 2,5 δισεκ. ευρώ (παράρτημα 1). Σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι πληρωμές για εισαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων, μειώθηκαν κατά 12,6% το 2010, ενώ οι εισπράξεις από αντίστοιχες εξαγωγές μειώθηκαν μόνο κατά 1,3%. Επίσης, η αξία των εξαγωγών χωρίς πετρελαιοειδή αυξήθηκε, ενώ το αντίστοιχο μέγεθος για τις εισαγωγές μειώθηκε. Η αύξηση των εισπράξεων προέρχεται κυρίως από αγορές εκτός της ζώνης του ευρώ, ενώ το μεγαλύτερο ποσοστό των εισαγωγών προέρχεται από χώρες της ΕΕ⁶³.

Το 2011 το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου μειώθηκε κατά 1,1εκατ ευρώ. Οι πληρωμές για εισαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων περιορίστηκαν, ενώ οι εισπράξεις από αντίστοιχες εξαγωγές αυξήθηκαν. Ο δραστικός περιορισμός του

⁶³ Τράπεζα της Ελλάδος, «Εκθεση του Διοικητή για το έτος 2010», Απρίλιος 2011, σελ.112

εμπορικού ελλείμματος είναι πρωτίστως αποτέλεσμα της ύφεσης, δεδομένου ότι η μείωση της εισαγωγικής δαπάνης, η οποία είναι υπερδιπλάσια των εισπράξεων από εξαγωγές, οφείλεται κυρίως στην περιστολή της καταναλωτικής και επενδυτικής δραστηριότητας, ενώ η άνοδος των εξαγωγών συνδέεται και με την προσπάθεια των εξαγωγέων για πρόσβαση στις αγορές του εξωτερικού, δεδομένου του περιορισμού της ζήτησης στην εσωτερική αγορά⁶⁴.

Το 2012 το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου μειώθηκε κατά 7,6 δισεκ. ευρώ. Το 2012 συνεχίστηκε ο περιορισμός των πληρωμών για εισαγωγές αγαθών εκτός καυσίμων και πλοίων. Παράλληλα, οι εισπράξεις από αντίστοιχες εξαγωγές συνέχισαν να αυξάνονται. Ο δραστικός περιορισμός του εμπορικού ελλείμματος είναι αποτέλεσμα της παρατεταμένης ύφεσης στην εσωτερική αγορά, δεδομένου ότι η μείωση της εισαγωγικής δαπάνης οφείλεται κυρίως στην περιστολή της καταναλωτικής και επενδυτικής δραστηριότητας. Επιπλέον, παρατηρήθηκε άνοδος των εξαγωγών, η οποία οφείλεται στην προσπάθεια των ελληνικών επιχειρήσεων για απόκτηση ή διεύρυνση της πρόσβασής τους στις αγορές του εξωτερικού, λόγω μειωμένης ζήτησης στην εσωτερική αγορά⁶⁵.

Το 2013 σημειώθηκε δραστική μείωση του εμπορικού ελλείμματος. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά τον περιορισμό του ελλείμματος εκτός καυσίμων, ενώ ήδη από το 2012 η συνεχιζόμενη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τη σημαντική υποχώρηση των καθαρών πληρωμών για εισαγωγές καυσίμων⁶⁶. Η μείωση του εμπορικού ελλείμματος όμως σε μεγάλο βαθμό οφείλεται και στη μείωση της δαπάνης για εισαγωγές. Η συνεχιζόμενη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών και η επιδείνωση των συνθηκών ρευστότητας των επιχειρήσεων συνέβαλαν στην επιτάχυνση, τα τελευταία χρόνια, του ρυθμού μείωσης της δαπάνης για εισαγωγές⁶⁷. Το 2013 οι εισπράξεις από εξαγωγές ξεπέρασαν, σε τρέχουσες τιμές, το επίπεδο του 2008, εξέλιξη η οποία συνοδεύθηκε από άνοδο των μεριδίων αγοράς των ελληνικών προϊόντων στις αγορές του εξωτερικού, κυρίως εκτός της ΕΕ. Ωστόσο, η στροφή αυτή, η οποία εντάθηκε το 2012 και συντήρησε το θετικό ρυθμό ανόδου των συνολικών εξαγωγών, δεν διατηρήθηκε το 2013, καθώς οι ελληνικές εξαγωγές προς τις παραδοσιακές αγορές της ΕΕ εμφανίζουν σημεία ανάκαμψης⁶⁸.

⁶⁴ Τράπεζα της Ελλάδος, «Εκθεση του Διοικητή για το έτος 2011», Απρίλιος 2012, σελ.91-93

⁶⁵ Τράπεζα της Ελλάδος, «Εκθεση του Διοικητή για το 2012», Φεβρουάριος 2013, σελ.109

⁶⁶ Τράπεζα της Ελλάδος, «Εκθεση Διοικητή για το 2013», Αθήνα 2014, σελ.84

⁶⁷ Τράπεζα της Ελλάδος, «Εκθεση Διοικητή για το 2013», Αθήνα 2014, σελ.85

⁶⁸ Τράπεζα της Ελλάδος, «Εκθεση Διοικητή για το 2013», Αθήνα 2014, σελ.84-85

Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου, παρουσίασε αύξηση το 2014, οφειλόμενο στο μεγαλύτερο μέρος της στη σημαντική επιβάρυνση από την αύξηση των καθαρών πληρωμών για αγορές πλοίων, καθώς και τις καθαρές δαπάνες για εισαγωγές λοιπών αγαθών⁶⁹. Η αύξηση της δαπάνης για εισαγωγές αγαθών αντιστάθμισε πλήρως την άνοδο των εισπράξεων από εξαγωγές, με αποτέλεσμα τη διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος⁷⁰. Η δαπάνη για εισαγωγές αγαθών, μετά την καθοδική πορεία της τα προηγούμενα χρόνια, ανέκαμψε το 2014 και αυξήθηκε με ρυθμό ταχύτερο από εκείνον των αντίστοιχων εισπράξεων από εξαγωγές. Η εξέλιξη αυτή αντανακλά, σε μεγάλο βαθμό, τις αυξημένες πληρωμές για αγορές πλοίων και σε μικρότερο βαθμό τις αυξημένες δαπάνες για εισαγωγές καυσίμων και λοιπών αγαθών⁷¹. Οι εισπράξεις από εξαγωγές καυσίμων αυξήθηκαν με βραδύτερο ρυθμό, λόγω της πτώσης των τιμών του αργού πετρελαίου στις διεθνείς αγορές. Πιο συγκεκριμένα, η άνοδος των εισπράξεων από εξαγωγές αγαθών συνεχίστηκε το 2014 με ρυθμό ο οποίος ήταν χαμηλότερος στις αρχές του έτους από ό,τι το 2013. Αυτό ήταν το συνδυαστικό αποτέλεσμα της ανατίμησης του ευρώ και της επιβράδυνσης της παγκόσμιας οικονομίας⁷².

Το 2015, οι εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών περιορίστηκαν, αλλά οι αντίστοιχες εισαγωγές μειώθηκαν με πολύ ταχύτερο ρυθμό, με αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, που αντιπροσωπεύει το μεγαλύτερο μέρος του ΙΤΣ. Πιο συγκεκριμένα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (ΙΤΣ), σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, παρουσίασε βελτίωση κατά 3,8 δισεκ. Ευρώ. Η βελτίωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας ως προς το κόστος εργασίας και τις τιμές είχε θετική επίδραση στον όγκο των ελληνικών εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών. Ο περιορισμός του ελλείμματος του ισοζυγίου αγαθών, από την αρχή του έτους, αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τη βελτίωση του ισοζυγίου των καυσίμων, ως αποτέλεσμα της πτώσης των διεθνών τιμών του πετρελαίου, αλλά και τη θετική πορεία των εξαγωγών αγαθών των περισσότερων εξαγωγικών κλάδων⁷³.

4.3 ΕΛΛΕΙΜΑ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΩΣ ΣΥΝΕΠΕΙΑ ΤΙΣ ΑΔΥΝΑΜΙΑΣ ΕΞΑΓΩΓΙΚΗΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Στο παρακάτω διάγραμμα παρουσιάζεται η διαχρονική εξέλιξη του Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των επιμέρους ισοζυγίου που το διορθώνουν, δηλαδή του

⁶⁹ Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ 116

⁷⁰ Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ 116

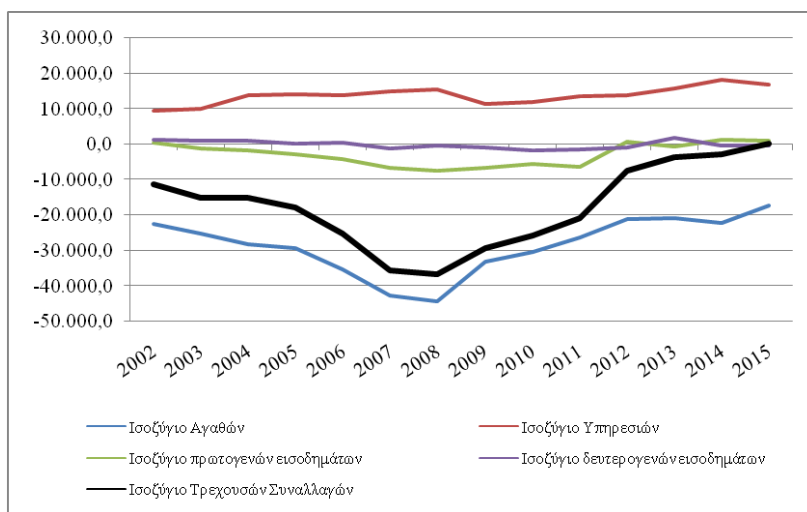
⁷¹ Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ 116

⁷² Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ.115

⁷³ Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015», σελ.120

Ισοζυγίου Αγαθών, του Ισοζυγίου Υπηρεσιών, του Ισοζυγίου Πρωτογενών Εισοδημάτων και του Ισοζυγίου Δευτερογενών εισοδημάτων. Είναι φανερό ότι το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών καθορίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την πορεία του Ισοζυγίου Αγαθών. Τα ιδιαίτερα μεγάλα ελλείμματα του Ισοζυγίου Αγαθών είναι εξαιρετικά δύσκολο να αντισταθμιστούν από το πλεόνασμα του Ισοζυγίου, το οποίο έχει σταθερά ανοδική πορεία, εξαιρούμενων των ετών 2009 αλλά και του 2015, καθώς τα άλλα δύο Ισοζύγια παρουσιάζουν μικρότερα ελλείμματα ή είναι σχεδόν ισοσκελισμένα. Καθώς το Ισοζύγιο Αγαθών το διάστημα 2007-2008 παρουσίαζε ιδιαίτερα υψηλά ελλείμματα, ανάλογη πορεία είχε και το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών, με το έλλειμά του να κορυφώνεται το 2008 σε περίπου 36,5 δις ευρώ, ενώ το έλλειμμα του Ισοζυγίου Αγαθών την ίδια χρονιά ήταν περίπου 44,4 δις ευρώ. Από το 2008 και μετά το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών σημειώνει σταδιακές βελτιώσεις και για πρώτη φορά το 2015 παρουσιάζει πλεόνασμα 205,8 εκ. ευρώ. Σε αυτό συνέδραμε σημαντικά η διαχρονική τάση σύγκλισης των εισαγωγών και εξαγωγών αγαθών, αλλά και τα πλεονάσματα του Ισοζυγίου Υπηρεσιών και του Ισοζυγίου Πρωτογενών Εισοδημάτων.

Διάγραμμα 13: Διάρθρωση Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών 2002-2015

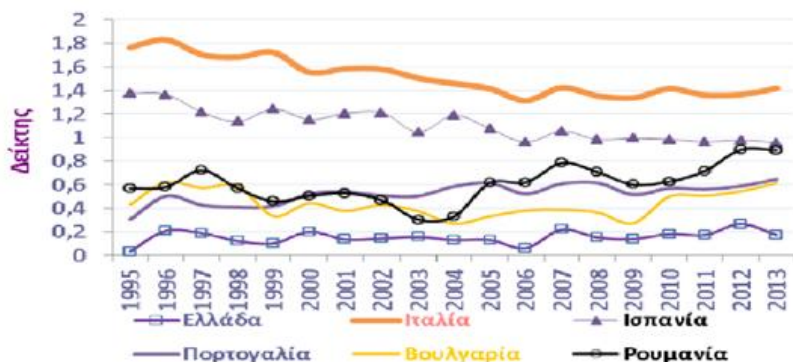
Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος, (2016)

Σύμφωνα με στοιχεία του 2014 ο κλάδος με την μεγαλύτερη εξαγωγική δραστηριότητα (εξαιρούμενων των πετρελαιοειδών) είναι ο κλάδος των τροφίμων και ποτών, αλλά και ο κλάδος του αλουμινίου και λοιπών μη σιδηρούχων μετάλλων και

έπεται ο κλάδος των φαρμάκων και καλλυντικών. Στην ελληνική οικονομία γίνεται προσπάθεια εξωστρέφειας των επιχειρήσεων, γεγονός που αποτυπώνεται στην ανοδική τάση των εξαγόμενων αγαθών. Παρ' όλα αυτά το 2015 λόγω των αρνητικών προοπτικών που διαφαίνονται εξαιτίας των πολιτικών εξελίξεων στην χώρα, η πορεία των εξαγωγών αποκλιμακώθηκε⁷⁴.

Υπό την επίβλεψη του Hausman Ricardo ερευνητές των πανεπιστημίων Harvard και MIT, δημιούργησαν τον «Ατλαντα Οικονομικής Πολυπλοκότητας», σύμφωνα με τον οποίο ο πλούτος των εθνών διαμορφώνεται από γνώσεις και δεξιότητες. Αυτό συνεπάγεται ότι το συγκριτικό πλεονέκτημα μιας χώρας επιτυγχάνεται όταν αυξηθούν οι δεξιότητες που είναι εγκατεστημένες σε οικονομία, δεξιότητες που θα πρέπει να συνδυαστούν για την παραγωγή των διάφορων προϊόντων. Οι ερευνητές αντλώντας πληροφορίες για το διεθνές εμπόριο των χωρών και εξάγουν συμπεράσματα για το τι παράγεται σε αυτές και τι δεξιότητες απαιτούνται, ενώ παράλληλα τα παραγόμενα προϊόντα κατατάσσονται ανάλογα τον βαθμό πολυπλοκότητάς τους. Με αυτό τον τρόπο αξιολογούνται οι υφιστάμενες παραγωγικές δυνατότητες μιας χώρας και το αποτέλεσμα αυτής της αξιολόγησης αποτελεί ένα δείκτη θετικά και σημαντικά συσχετιζόμενο με πολλές μεταβλητές, ενδείξεις της οικονομικής ανάπτυξης, όπως είναι το κατά κεφαλήν εισόδημα.

Διάγραμμα 14: Δείκτης πολυπλοκότητας εξαγόμενων αγαθών επιλεγμένων χωρών

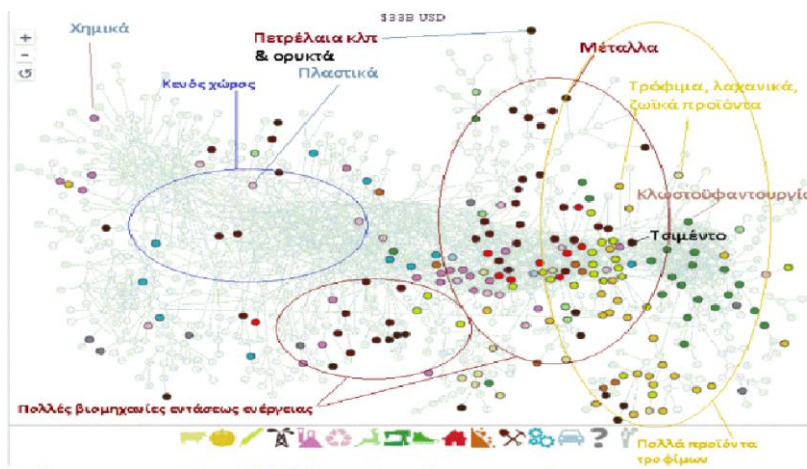

Πηγή: ΣΕΒ, (2015)

⁷⁴ Μαρουράκης Μιχάλης – Μητσόπουλος Μιχάλης – Πρίντσιπας Θανάσης, (2015), Εξαγωγές Προστιθέμενης Αξίας η μόνη Διέξοδος, Αθήνα: ΣΕΒ, Οικονομία και Επιχειρήσεις, Εβδομαδιαίο δελτίο για την ελληνική οικονομία,

Για το 2013 ανάμεσα σε 124 χώρες η Ελλάδα καταλαμβάνει τη 48^η θέση, έχοντας ιδιαίτερα μεγάλες εξαγωγές πετρελαιοειδών, λόγω διύλισης μεγάλων ποσοτήτων που επανεξάγονται. Όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα τα προϊόντα που παράγει η Ελλάδα, βρίσκονται κυρίως στην δεξιά πλευρά του χώρου παραγωγής, με παραγόμενα μεταξύ άλλων εκεί προϊόντα, τα προϊόντα πλαστικών, μεταλλουργίας, μη σιδηρούχων ορυκτών, προϊόντα κλωστοϋφαντουργίας, αλλά και προϊόντα ξύλου και προϊόντα τροφίμων και γεωργικής παραγωγής. Πολλά προϊόντα που αποτελούν την καρδιά του παραγωγικού ιστού, βρίσκονται στο κέντρο και δεξιά και περιλαμβάνουν κλάδους εντάσεως ενέργειας οι οποίοι όμως στην Ελλάδα πλήττονται από την υψηλή τιμή ενέργειας⁷⁵. Τα αποτελέσματα του συγκεκριμένου δείκτη, καταδεικνύουν ότι στην Ελλάδα υπάρχουν παραγωγικές δυνατότητες και μπορεί να παραχθεί μεγάλο εύρος κατηγοριών προϊόντων, αποτελώντας τη βάση για οικονομική ανάπτυξη. Η αναζήτηση ξένων επενδύσεων μπορούν να εμπλουτίσουν τις παραγωγικές δυνατότητες της χώρας, εγκαθιστώντας περισσότερες μεταποιητικές δραστηριότητες.

Διάγραμμα 15: Χάρτης παραγωγής Ελλάδας. 2013

Πηγή: ΣΕΒ, (2015)

Για αρκετές δεκαετίες στην Ελλάδα, έχουν αναπτυχθεί κλάδοι που παράγουν κυρίως υπηρεσίες στην εγχώρια αγορά, κλάδοι που όμως είναι χαμηλής

⁷⁵ Μαρουράκης Μιχάλης – Μητσόπουλος Μιχάλης – Πρίντσιπας Θανάσης, (2015), Εξαγωγές Προστιθέμενης Αξίας η μόνη Διέξοδος, Αθήνα: ΣΕΒ, Οικονομία και Επιχειρήσεις, Εβδομαδιαίο δελτίο για την ελληνική οικονομία

παραγωγικότητας και συνυπάρχουν με την ύπαρξη μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων και υψηλού εξωτερικού δανεισμού, δημιουργώντας τεχνητά υψηλότερη ζήτηση στην οικονομία. Η δραστηριότητα των συγκεκριμένων κλάδων δεν δημιουργεί σταθερές θέσεις εργασίας, αφού δεν στηρίζεται σε μια οικονομία που παράγει κέρδος, αλλά στον εξωτερικό δανεισμό, που όταν αυτός μειώνεται η οικονομία καταρρέει. Παράλληλα η ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων πλήττεται και από παράγοντες, όπως νομοθετικές ρυθμίσεις που μειώνουν τον ανταγωνισμό, την υψηλή φοροδιαφυγή, την εισφοροδιαφυγή, την διαφθορά στις σχέσεις με το δημόσιο.

Οι θεσμικές αυτές ανεπάρκειες στην χώρα εμποδίζουν νέες επιχειρήσεις να εισέλθουν στην αγορά, ενώ δρουν ανασταλτικά και σε εξωστρεφείς παραγωγικούς κλάδους, μειώνοντας τη σχετική κερδοφορία τους. Διατηρώντας το επίπεδο παραγωγής σε χαμηλά επίπεδα και έχοντας υψηλό κόστος παραγωγής, τα προϊόντα δεν είναι ανταγωνιστικά ενώ σε περιπτώσεις αυξημένης ζήτησης, η ικανοποίησή της πραγματοποιείται από εισαγωγές. Καθώς οι εξαγωγές αγαθών μιας χώρας είναι ο καθρέφτης της ανταγωνιστικότητάς της και αποτυπώνουν τον βαθμό ενσωμάτωσης τεχνολογιών και καινοτομικών εξελίξεων στην παραγωγική διαδικασία, η βελτίωση των μεθόδων παραγωγής, οι συνεχείς επενδύσεις, η συμπίεση του κόστους λειτουργίας, είναι κάποιοι από τους απαραίτητους παράγοντες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας που θα βοηθήσει στην δημοσιονομική προσαρμογή και στην οικονομική ανάπτυξη.

4.4 ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΙΣΟΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Πολλές εμπειρικές έρευνες έχουν δείξει ότι μεταξύ εξαγωγών και οικονομικής ανάπτυξης υπάρχει ένας υψηλός θετικός συσχετισμός. Η ανάπτυξη των εξαγωγών βοηθά την ανάπτυξη μιας οικονομίας μέσω δύο σταδίων. Έτσι η ανάπτυξη των εξαγωγών μπορεί να επιτευχθεί αρχικά με την καλύτερη κατανομή των παραγωγικών πόρων που θα βελτιώσουν την αποδοτικότητα των εξαγωγών καθώς και με τη συσσώρευση κεφαλαίου που θα οδηγήσει στη αύξηση της εξαγωγίμης ποσότητας⁷⁶. Η ανάπτυξη των εξαγωγών μπορεί να συνεισφέρει στην οικονομική ανάπτυξη, μετρούμενη από το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Αρχικά οι εξαγωγές επιτρέπουν σε φτωχές χώρες που έχουν περιορισμένη εγχώρια αγορά, να επωφεληθούν από οικονομίες κλίμακας⁷⁷. Επίσης βοηθούν στην βελτίωση της επάρκειας των πόρων και

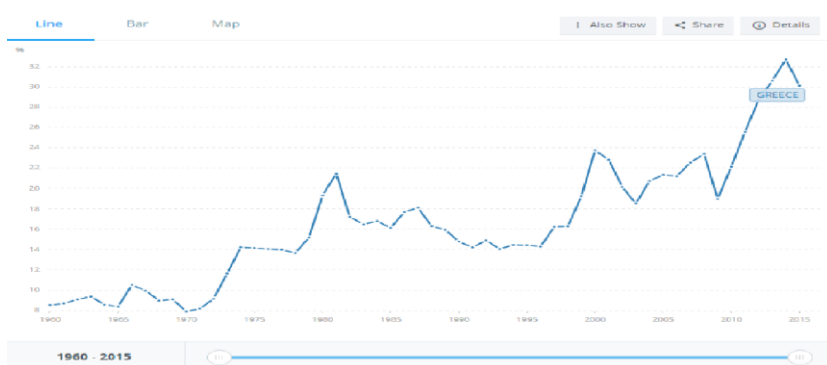
⁷⁶ Romer, P (1989) What determines the rate of growth and technological change? World Bank Working Papers, No 279

⁷⁷ Helpman, E. and Krugman, P.(1985). Market Structure and Foreign Trade, Cambridge, MA: MIT Press

στην αποδοτικότερη χρήση του κεφαλαίου, λόγω του ανταγωνισμού που υφίσταται στην παγκόσμια αγορά⁷⁸.

Η σχέση που υπάρχει μεταξύ εξαγωγών και ΑΕΠ σε μια οικονομία μπορεί να βοηθήσει στην άντληση χρήσιμων πληροφοριών για αυτή και επισημαίνει την σημασία των εξαγωγών στην οικονομική ανάπτυξη⁷⁹. Καθώς ο λόγος των δύο αυτών μεγεθών αυξάνει, αποτελεί μια ένδειξη ότι η οικονομία είναι περισσότερο ανοικτή. Αντίθετα χαμηλές τιμές στον λόγο εξαγωγών – ΑΕΠ μπορεί να αντανακλούν περιοριστικές εμπορικές πολιτικές, χαμηλή ανταγωνιστικότητα, κλπ. Όπως φαίνεται από το παρακάτω διάγραμμα ο λόγος των εξαγωγίμων αγαθών και υπηρεσιών ως προς το ΑΕΠ για την Ελλάδα από το 1960 έχει μια ιδιαίτερα υψηλή ανοδική πορεία, με τις αυξήσεις να συνεχίζονται έως και το 2014. Όμως όπως έχει ήδη εκτενώς αναφερθεί σε προηγούμενα σημεία της παρούσας μελέτης η κάθετη αύξηση δεν οφείλεται στην κάθετη αύξηση των εξαγωγών αλλά στην επιβράδυνση του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ.

Διάγραμμα 16: Λόγος εξαγωγών αγαθών και υπηρεσιών προς το ΑΕΠ Ελλάδα 1960-2015

Πηγή: The World Bank, (2016), ανακτήθηκε από

<http://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS?end=2015&locations=GR&start=1960&view=chart>

Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2006 για την Ελλάδα διαπιστώθηκε ότι υπάρχει μονόδρομη σχέση αιτιότητας μεταξύ του λόγου των άμεσων ξένων επενδύσεων προς το ΑΕΠ για την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και των ακόλουθων

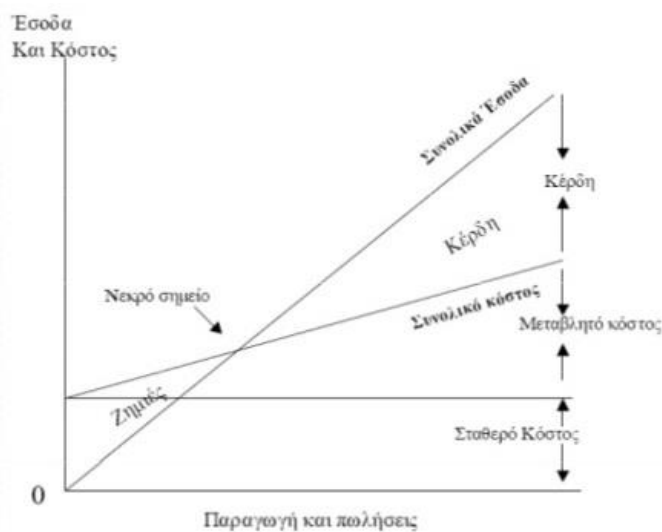
⁷⁸ Krueger, A. (1980). Trade policy as an input to development, *American Economic Review*, 70, pp.288 – 292

⁷⁹ Δριτσάκης Νικόλαος, (2004), *Εξαγωγές και Οικονομική Ανάπτυξη: Μια εμπειρική έρευνα για δύο νέα μέλη της Ε.Ε.*, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής

μεγεθών (εκφρασμένα ως αναλογία προ το ΑΕΠ), όπως οι άμεσες ξένες επενδύσεις, οι εξαγωγές, οι ακαθάριστες επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου. Αντίθετα δεν διαπιστώθηκε ότι η εξέλιξη στο ΑΕΠ επιδρά στους παραπάνω λόγους⁸⁰.

Οι επιχειρήσεις λειτουργούν βασισμένες στον τρόπο με τον οποίο καλύπτονται τα σταθερά και μεταβλητά τους έξοδα καθώς και το σημείο ισορροπίας τους. Θα πρέπει στο σημείο αυτό να διευκρινιστεί ότι τα σταθερά έξοδα αποτελούν μια από τις βασικότερες μεταβλητές του νεκρού σημείου, δηλαδή του σημείο όπου το ποσό των πωλήσεων μπορεί να καλύψει το σύνολο των σταθερών και μεταβλητών της εξόδων. Το σημείο ισορροπίας δηλαδή αποτελεί ένα σημείο πάνω στο οποίο μια επιχείρηση δεν σημειώνει ούτε κέρδος ούτε ζημιά. Αντίθετα κάθε σημείο πάνω από το σημείο ισορροπίας είναι κέρδος για την επιχείρηση ενώ κάθε σημείο κάτω από το σημείο ισορροπίας είναι ζημιά για την επιχείρηση, όπως φαίνεται και στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 17: Απεικόνιση του νεκρού σημείου

Πηγή: (Begg, et al., 2013,p.135)

⁸⁰ Dritsakis Nikolaos – Varelas Erotokritos – Adamopoulos Antonios, (2006), The main determinants of economic growth: An empirical investigation with granger causality: Analysis for Greece, University of Macedonia: Department of Applied Informatics - Department of Economics

Όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα το νεκρό σημείο βρίσκεται εκεί όπου τέμνονται τα συνολικά έσοδα με το συνολικό κόστος ενώ θα πρέπει παράλληλα να τονίσουμε ότι όταν μπορεί μια επιχείρηση να καλύψει τα έξοδά της από τις εγχώριες πωλήσεις (δηλαδή να φτάσει μέχρι και το νεκρό σημείο) τότε μπορεί να επεκταθεί και στις διεθνείς αγορές για να δημιουργήσει και να αυξήσει τα κέρδη της. Μια εισαγωγή της επιχείρησης σε διεθνής αγορές όταν δεν έχει ακόμα καλύψει το νεκρό της σημείο ενδεχομένως να είναι μια λανθασμένη απόφαση δεδομένου ότι θα πρέπει η εγχώρια αγορά να έχει καλύψει ένα μέρος των εξόδων της επιχείρησης ενώ παράλληλα εξαλείφεται και ο επιχειρηματικός κίνδυνος.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Δεδομένης της κατάστασης των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας και των συνεχιζόμενων εξωτερικών ανισορροπιών που απορρέουν από συσσωρευμένες απώλειες ανταγωνιστικότητας, βασική μέριμνα τόσο του πολιτικού όσο και του επιχειρηματικού κόσμου θα πρέπει είναι η προσήλωση στο στόχο της εξαγωγικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Είναι γεγονός ότι όλες οι μεταρρυθμίσεις για την τόνωση της εξωστρέφειας αποτελούν σοβαρούς μοχλούς ενίσχυσης της απασχόλησης και των επενδύσεων στην χώρα κι ως εκ τούτου μπορούν να συντελέσουν όχι μόνο στην διεθνή παρουσία των ελληνικών επιχειρήσεων αλλά και στην διεθνοποίηση των εγχώριων οικονομικών μονάδων, οι οποίες θα πρέπει να είναι ανταγωνιστικές και ικανές να διευρύνουν διαρκώς την παραγωγική τους δραστηριότητα.

Επιπλέον, λαμβάνοντας υπ' όψιν το ασφυκτικό κλίμα που βιώνουν οι ελληνικές επιχειρήσεις λόγω της παρατεταμένης ύφεσης στην αγορά, με τη συρρίκνωση του κύκλου εργασιών τους (λόγω της μειωμένης ζήτησης), με την επέκταση της πιστωτικής τους πολιτικής και με την παράλληλη μείωση των τραπεζικών χορηγήσεων, η εξωστρέφεια των επιχειρήσεων αποτελεί μονόδρομο για τη σταδιακή ανάπτυξή τους και την επαναφορά στην κερδοφορία⁸¹. Αρωγοί στην προσπάθεια αυτή θα πρέπει να σταθούν τόσο το κράτος όσο και η ίδια η πολιτεία οι οποίοι θα πρέπει να θεσπίζουν τις κατάλληλες πολιτικές για να μπορούν να ανταπεξέρχονται στις απαιτήσεις της αναπτυξιακής στρατηγικής.

Οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις που αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων στην Ελλάδα θα πρέπει να εντάξουν στην επιχειρησιακή τους στρατηγική τις εξαγωγές όχι σαν συγκυριακή μόνο προσέγγιση αλλά και ως αναπτυξιακή επιλογή. Η δημιουργία ενός επιχειρηματικού σχεδίου μπορεί να αποδειχθεί ιδιαίτερα χρήσιμη και απαραίτητη για τις επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται πρώτη φορά διεθνώς.

Προκειμένου οι ελληνικές επιχειρήσεις να αναζητήσουν κερδοφόρους επενδυτικές διεξόδους στο εξωτερικό θα πρέπει να διερευνήσουν τις δυνατότητες της επιχειρήσής τους από πλευράς ανθρωπίνων και υλικών πόρων, να αναλύσουν όλες τις πιθανές αγορές-χώρες στόχους, να μελετήσουν όλες τις εναλλακτικές στρατηγικές επέκτασης (εξαγωγές, joint ventures, licensing, franchising, θυγατρικές, συμβόλαια Management κ.λπ.) και να διαμορφώσουν ένα αντίστοιχο σχέδιο μάρκετινγκ που θα

⁸¹ Χαρά Βαρδακάρη, «Η εξωστρέφεια αποτελεί μονόδρομο ανάπτυξης», Τράπεζα Πειραιώς, Αθήνα 2011.

περιλαμβάνει έρευνα αγοράς, τμηματοποίηση, στόχευση αγορών, τοποθέτηση στην αντίληψη του καταναλωτή, στρατηγική προϊόντος, τιμολογιακή πολιτική, στρατηγική διανομής και στρατηγική προβολής και προώθησης.

Εφόσον η εσωτερική αγορά δεν επιτρέπει να υπάρχουν αυξημένες πωλήσεις, η πώληση αγαθών σε νέες αγορές του εξωτερικού θα αυξήσουν τα έσοδα και τη μακροπρόθεσμη κερδοφορία της επιχείρησης μόλις το κόστος ανάπτυξης των εξαγωγών καλυφθεί.

Η επιχειρηματική εξωστρέφεια μειώνει το κόστος και τους κινδύνους: Η προώθηση των προϊόντων της επιχείρησης στις διεθνείς αγορές δεν συνεπάγεται μεγάλες νέες επενδύσεις ή υψηλή κεφαλαιακή δέσμευση εφόσον οι παραγωγικές εγκαταστάσεις δεν επεκταθούν και στη χώρα εξαγωγής. Επιπλέον μειώνονται οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι αφού το χειρότερο σενάριο είναι να χάσει την αξία των προϊόντων που εξήχθησαν.

Με τον επιτυχημένο επιχειρηματικό σχεδιασμό, την έγκυρη ενημέρωση την απαραίτητη χρηματοδότηση και την ολοκληρωμένη κρατική στήριξη, οι ελληνικές επιχειρήσεις μπορούν να δώσουν ώθηση στα σχέδια τους με σκοπό τη δική τους βιωσιμότητα, την δημιουργία κερδοφορίας ώστε να μπορούν να εξυπηρετήσουν τα δάνεια τους προς τις τράπεζες, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στις προσπάθειες της χώρας για ανάκαμψη.

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο σε αυτή την προσπάθεια, καθώς ο ρόλος του σχετίζεται με μακροοικονομικά μεγέθη και μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο άσκησης αναπτυξιακής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, η ενίσχυση των εξωστρεφών δραστηριοτήτων των επιχειρήσεων που έχουν μη εξυπηρετούμενα δάνεια, μπορεί να λειτουργήσει ως μια μορφή «επένδυσης» από πλευράς των τραπεζών, εφόσον η διεθνής τους δραστηριότητα καταστήσει την επιχείρηση βιώσιμη και εν συνεχεία κερδοφόρα ώστε να μπορέσει να αποπληρώσει τις υποχρεώσεις της προς την τράπεζα. Επομένως το όφελός είναι διπλό: οι επιχειρήσεις καθίστανται βιώσιμες και οι τράπεζες εισπράττουν τις απαιτήσεις τους ώστε να μπορούν να «ανοίξουν τη στρόφιγγα» για να χρηματοδοτήσουν και πάλι την οικονομία.

Για την διασφάλιση της εύρυθμης λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και της αποφυγής μετάδοσης αρνητικών επιπτώσεων στην οικονομία, οι εποπτικές αρχές καθορίζουν τα πλαίσια για τις ελάχιστες απαιτήσεις σε ίδια κεφάλαια,

των τρόπων διαχείρισης των κινδύνων, την διαχείριση της ρευστότητας, των διάφορων απαιτήσεων, κλπ.

Στα πλαίσια αυτά τα πιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα έχουν προβεί σε ανακεφαλαιοποιήσεις, ενώ νομοθετικές παρεμβάσεις έχουν πραγματοποιηθεί για τον τρόπο χειρισμού των μη εξυπηρετούμενων δανείων ώστε να διασφαλιστεί η σταθερότητα των πιστωτικών ιδρυμάτων. Ο ρόλος τους στην οικονομία είναι εξαιρετικής σημασίας και μπορεί να αποτελέσει το εφαλτήριο της οικονομικής ανάπτυξης, με την χορήγηση επαρκούς ρευστότητας και κεφαλαίων σε επιχειρήσεις και ιδιώτες για την υλοποίηση επενδύσεων και την αύξηση της κατανάλωσης.

Τέλος, η αύξηση στα επίπεδα παραγωγής μιας χώρας με την ταυτόχρονη αποδοτικότερη εκμετάλλευση των διαθέσιμων πόρων, αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα των παραγόμενων προϊόντων, ενισχύοντας τις πραγματοποιούμενες εξαγωγές. Η θετική σχέση των εξαγωγών και κατ' επέκταση του εμπορικού ισοζυγίου με την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας έχει αποδεχθεί από πλείστες εμπειρικές έρευνες, όπως επίσης και η αρνητική σχέση μεταξύ των δημοσιονομικών ελλειμμάτων με την οικονομική ανάπτυξη. Κεφαλαιουχικές επενδύσεις δεν επιδρούν θετικά μόνο στην ανάπτυξη των εξαγωγών και των λοιπών μεταβλητών που σχετίζονται με αυτές, αλλά αυξάνουν και τα επίπεδα απασχόλησης ενισχύοντας την ευημερία των νοικοκυριών. Η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος συνεπάγεται αυξημένη κατανάλωση, υψηλότερη φοροδοτική ικανότητα αλλά και επαρκή ικανότητα κάλυψης των υποχρεώσεων, άρα και της εξυπηρέτησης των δανειακών υποχρεώσεων.

Όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι αλληλένδετοι και επιδρούν ο ένας στον άλλο, ενώ ο βαθμός επίδρασης ποικίλει ανάλογα τις συγκυρίες αλλά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των οικονομιών. Η εύρεση της κατάλληλης σχέσης μεταξύ τους, του τρόπου παρέμβασης του κράτους στην αγορά, της λήψης της καταλληλότερης κατά περίπτωση δημοσιονομικής πολιτικής, του ρόλου και της λειτουργίας του χρηματοπιστωτικού συστήματος, είναι το ζητούμενο για κάθε οικονομία, ώστε να οδηγηθεί στην ανάπτυξη.

Βιβλιογραφία – Πηγές

1. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, (2016), Τι είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια (ΜΕΔ), ανακτήθηκε από <https://www.bankingsupervision.europa.eu>
2. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2010-2011», Φεβρουάριος 2011, σελ.98
3. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2010-2011», Φεβρουάριος 2011, σελ.98
4. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2011-2012», Μάρτιος 2012, σελ.112
5. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική πολιτική 2012-2013» Μάιος 2013, σελ.94
6. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2013-2014», Ιούνιος 2014, σελ.106
7. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2013-2014», Ιούνιος 2014, σελ.106
8. Τράπεζα της Ελλάδος, «Νομισματική Πολιτική 2015-2016», 2016, σελ.8
9. Ζησίμου, Σ., 2016. Ποιοι κλάδοι «πνίγηκαν» από τα κόκκινα δάνεια. Available at: <http://www.euro2day.gr/news/economy/article/1438780/poioi-kladoi-pnighkan-apo-ta-kokkina-daneia.html>
10. Τράπεζα της Ελλάδος, Working Paper 118, "Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios" Dimitrios P. Louzis Angelos T. Vouldis Vasilios L. Metaxas, Σεπτέμβριος 2010, σελ.11
11. Τράπεζα της Ελλάδος, Working Paper 118, "Macroeconomic and bank-specific determinants of non-performing loans in Greece: a comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios" Dimitrios P. Louzis Angelos T. Vouldis Vasilios L. Metaxas, Σεπτέμβριος 2010, σελ.22
12. ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.402
13. ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.403

14. Τράπεζα της Ελλάδος, «ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΠΙΣΤΩΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ», Ιανουάριος 2017 σελ.127
15. Blanchard O., Amighini A., and Giavazzi F., "Macroeconomics a European Perspective", Prentice Hall Financial Times, London, 2010, σελ 105
16. Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.121
17. Blanchard O., Amighini A., and Giavazzi F., «Macroeconomics A European Perspective», Prentice Hall
18. Financial Times, London, 2010, σελ. 127
19. Henrekson, M. & Jakobsson, U., 2001. Where Schumpeter was nearly right –the Swedish model and Capitalism, Socialism and Democracy. *Journal of Evolutionary Economics*, 11(2011), pp. 331-358.
20. Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.16
21. Boettke, P., 2003. *The Concise Encyclopedia of Economics*. Austrian School of Economics. 2nd Edition επιμ. London: Blackwell.
22. Hayek, F. A., 1948. *Individualism and Economic Order*. Chicago: University of Chicago Pres.
23. Bagus, P., 2010. *The tragedy of Euro*. 2nd edition επιμ. Auburn, Alabama: Mises Institute.
24. Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.102
25. Daly C. Mary -Fernald John – Jordà Òscar and Nechio Fernanda, (2014), *Interpreting Deviations from Okun's Law*, *Economic Research: Federal Reserve Bank of San Francisco*, ανακτήθηκε από <http://www.frbsf.org/economic-research/publications/economic-letter/2014/april/okun-law-deviation-unemployment-recession/>
26. Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.111

27. Πουρναράκης, «Διεθνής Οικονομική-Μια Εισαγωγική Προσέγγιση», 4η έκδοση, Αθήνα 2010, σελ.118
28. ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.401
29. ΕΣΔΟ, Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.401
30. ΕΣΔΟ,Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.403
31. Eurostat, (2016), Employment and Unemployment, ανακτήθηκε από <http://ec.europa.eu/eurostat/web/lfs/methodology/main-concepts>
32. Δημήτρης Α. Ιωάννου και Χρήστος Α. Ιωάννου, «Η ανάπτυξη, η απασχόληση και η τραγική σκιάμαχία», Δεκέμβριος 2013, www.capital.gr
33. ΕΣΔΟ,Κυριαζόπουλος Κ., Τσέλης «Απασχόληση και ΑΕΠ στην Ελλάδα: Μια Εμπειρική Προσέγγιση», Μάιος 2012, σελ.407
34. ICAP GROUP, «Μελέτη για την απασχόληση και την ανεργία», Ιούλιος 2015, σελ.1
35. Scarpetta S., Sonnet A., Manfredi T., "Rising Youth Unemployment During the Crisis: How to Prevent Negative Long Term Consequences on a Generation?", OECD Social, Employment and Migration, Working Paper No. 106, OECD Publishing, Paris, 2010.
36. Begg, D., Fischer, S. & Dornbusch, R., 2013. Economics. 7th Edition επιμ. London,UK: Mc. Graw-Hill International.
37. Louzis, D., Voulidis, A. & Metaxas, V., 2012. Macroeconomic and bank-specific determinants of non- performing loans in Greece: A comparative study of mortgage, business and consumer loan portfolios. Journal of Banking & Finance, 36(4), pp. 1012-1027.
38. Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Εισαγωγή στις Τραπεζικές Σπουδές», Τόμος Α. Το νομισματικό και χρηματοπιστωτικό περιβάλλον, σελ.96
39. Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Εισαγωγή στις Τραπεζικές Σπουδές», Τόμος Α. Το νομισματικό και χρηματοπιστωτικό περιβάλλον, σελ.96
40. Τράπεζα της Ελλάδος, «Οικονομικό Δελτίο-Απρίλιος 2012»Τεύχος 36, σελ.49

41. Ελληνικό Τραπεζικό Ινστιτούτο, «Δελτίο Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών», Χρήστος Γκόρτζος, σελ.1 <http://www.hba.gr>
42. Τράπεζα της Ελλάδος, 2016. Νομισματική Πολιτική 2015-2016,
43. Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,...σελ. <http://www.hba.gr/>
44. Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,...σελ.524 <http://www.hba.gr/>
45. Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,...σελ.526 <http://www.hba.gr/>
46. Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,...σελ.531 <http://www.hba.gr>
47. Γκόρτζος, ««Βασιλεία III»: Η αναθεώρηση του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου της Επιτροπής της Βασιλείας για την Τραπεζική Εποπτεία με στόχο την ενδυνάμωση της σταθερότητας του διεθνούς τραπεζικού συστήματος»,...σελ.533 <http://www.hba.gr/>
48. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, «Τραπεζική Εποπτεία της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας: οι προτεραιότητες του ΕΕΜ για το 2016», σελ. 1, www.bankingsupervision.europa.eu
49. «Τραπεζική Εποπτεία της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας: οι προτεραιότητες του ΕΕΜ για το 2016», σελ.1 www.bankingsupervision.europa.eu
50. Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, «Τραπεζική Εποπτεία της Κεντρικής Ευρωπαϊκής Τράπεζας: οι προτεραιότητες του ΕΕΜ για το 2016», σελ.3
51. Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Θέματα ανάκαμψης και εξυγίανσης πιστωτικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων επενδύσεων», Σεπτέμβριος 2016, <http://www.hba.gr>

52. Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, «ΚΑΤ' ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (ΕΕ) 2016/1450 ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ της 23ης Μαΐου 2016», σελ.237/3 <http://eur-lex.europa.eu>
53. Μητράκος, Θ., 2016. Ομιλία του Υποδιοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος κ. Θεόδωρου Μητράκου στην Ειδική Ημερίδα "Κόκκινα Δάνεια Επιχειρήσεων και Ελληνικός Τουρισμός. Αθήνα, Ειδική Ημερίδα : «Κόκκινα Δάνεια» Επιχειρήσεων .
54. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.1
55. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.2
56. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.1
57. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.2
58. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.2 <http://eclass.uoa.gr/>
59. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.3 <http://eclass.uoa.gr>
60. Ν. Κωστελέτου, «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Οικονομικής», Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Μάιος 2013, σελ.8 <http://eclass.uoa.gr>
61. Δριτσάκης Νικόλαος, (2013), Απιακές Σχέσεις μεταξύ του Ελλείμματος Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων: Μια Εμπειρική Έρευνα για την Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής
62. Δριτσάκης Νικόλαος, (2013), Απιακές Σχέσεις μεταξύ του Ελλείμματος Ισοζυγίου Τρεχουσών Συναλλαγών και των Δημοσιονομικών Ελλειμμάτων: Μια Εμπειρική Έρευνα για την Ελλάδα, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής
63. Τράπεζα της Ελλάδος, «ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ: Αίτιες ανισορροπιών και προτάσεις πολιτική», Ιούλιος 2010, σελ.6

64. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2010», Απρίλιος 2011, σελ.112
65. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2011», Απρίλιος 2012, σελ.91-93
66. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το 2012», Φεβρουάριος 2013, σελ.109
67. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση Διοικητή για το 2013»...2014,σελ.84
68. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση Διοικητή για το 2013»...2014,σελ.85
69. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση Διοικητή για το 2013»...2014,σελ.84-85
70. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ 116
71. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ 116
72. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ 116
73. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2014», Φεβρουάριος 2015, σελ.115
74. Τράπεζα της Ελλάδος, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015», σελ.120
75. Μαρουράκης Μιχάλης – Μητσόπουλος Μιχάλης – Πρίντσιπας Θανάσης, (2015), Εξαγωγές Προστιθέμενης Αξίας η μόνη Διέξοδος, Αθήνα: ΣΕΒ, Οικονομία και Επιχειρήσεις, Εβδομαδιαίο δελτίο για την ελληνική οικονομία, ανακτήθηκε από <http://www.sev.org.gr>
76. Μαρουράκης Μιχάλης – Μητσόπουλος Μιχάλης – Πρίντσιπας Θανάσης, (2015), Εξαγωγές Προστιθέμενης Αξίας η μόνη Διέξοδος, Αθήνα: ΣΕΒ, Οικονομία και Επιχειρήσεις, Εβδομαδιαίο δελτίο για την ελληνική οικονομία, ανακτήθηκε από <http://www.sev.org.gr>
- Romer, P (1989) What determines the rate of growth and technological change? World Bank Working Papers, No 279
77. Helpman, E. and Krugman, P.(1985). Market Structure and Foreign Trade, Cambridge, MA: MIT Press

78. Krueger, A. (1980). Trade policy as an input to development, *American Economic Review*, 70, pp.288 – 292
79. Δριτσάκης Νικόλαος, (2004), Εξαγωγές και Οικονομική Ανάπτυξη: Μια εμπειρική έρευνα για δύο νέα μέλη της Ε.Ε., Πανεπιστήμιο Μακεδονίας: Τμήμα Εφαρμοσμένης Πληροφορικής
80. Dritsakis Nikolaos – Varelas Erotokritos – Adamopoulos Antonios, (2006), The main determinants of economic growth: An empirical investigation with granger causality: Analysis for Greece, University of Macedonia: Department of Applied Informatics - Department of Economics
81. Χαρά Βαρδακάρη, «Η εξωστρέφεια αποτελεί μονόδρομο ανάπτυξης», Τράπεζα Πειραιώς, Αθήνα 2011.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΛΗΡΩΜΩΝ ΕΛΛΑΔΑ 2005-2015 σε εκατ. ευρώ

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΤΡΕΧΟΥΣΩΝ ΣΥΝΙΓΩΝ (I.A + I.B + I.Γ + I.Δ)	-17.673,1	-25.024,4	-35.342,5	-36.566,2	-29.322,9	-25.732,2	-20.715,3	-7.325,5	-3.687,6	-2.912,6	205,8
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.A + I.B)	-15.097,4	-21.215,0	-27.647,9	-28.681,8	-21.631,3	-18.257,2	-12.681,3	-7.190,6	-5.026,6	-3.979,0	-298,8
I.A	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ (I.A.1 - I.A.2)	-29.364,9	-35.205,1	-42.787,7	-44.363,4	-33.136,0	-30.379,0	-26.290,7	-21.030,7	-20.776,0	-22.252,2	-17.231,2
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ καυσίμων	-6.297,4	-7.288,1	-6.852,7	-9.821,2	-5.645,0	-7.275,1	-8.229,5	-8.262,0	-6.913,5	-6.275,4	-4.208,1
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ χωρίς καύσιμα	-23.067,5	-27.916,9	-35.935,0	-34.542,1	-27.491,0	-23.103,9	-18.061,2	-12.768,6	-13.862,5	-15.976,8	-13.023,1
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ πλοίων	-708,7	-3.152,2	-5.428,5	-4.674,2	-3.305,5	-3.505,5	-3.260,2	-1.038,5	-1.479,0	-2.145,9	-431,2
	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΑΓΑΘΩΝ χωρίς πλοία	-28.656,2	-32.052,9	-37.359,2	-39.689,2	-29.830,5	-26.873,5	-23.030,5	-19.992,2	-19.297,0	-20.106,3	-16.800,0

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I.A.1	Εξαγωγές αγαθών	15.160,6	17.705,9	20.624,2	21.921,4	17.721,0	21.031,1	23.840,2	27.147,3	26.895,6	26.788,0	24.787,2
	Καύσιμα	1.280,3	2.018,2	2.607,2	3.358,0	2.771,3	4.438,1	5.903,3	9.177,7	9.485,1	9.049,8	6.713,7
	Πλοία (πωλήσεις)	1.602,2	1.631,8	2.275,4	1.582,0	771,7	798,6	754,7	737,8	443,0	626,0	175,5
	Αγαθά χωρίς καύσιμα και πλοία	12.278,2	14.055,9	15.741,7	16.981,5	14.178,0	15.794,4	17.182,2	17.231,8	16.967,6	17.112,1	17.898,0
I.A.2	Εισαγωγές αγαθών	44.525,5	52.911,0	63.412,0	66.284,7	50.857,0	51.410,1	50.130,9	48.177,9	47.671,6	49.040,2	42.018,4
	Καύσιμα	7.577,7	9.306,3	9.459,9	13.179,2	8.416,3	11.713,2	14.132,8	17.439,7	16.398,5	15.325,2	10.921,8
	Πλοία (αγορές)	2.310,9	4.784,0	7.703,9	6.256,1	4.077,2	4.304,2	4.014,8	1.776,2	1.921,9	2.771,9	606,7
	Αγαθά χωρίς καύσιμα και πλοία	34.637,0	38.820,6	46.248,2	46.849,4	38.363,5	35.392,7	31.983,3	28.962,0	29.351,1	30.943,0	30.489,9

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
I.B	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ (I.B.1 - I.B.2)	14.267,5	13.990,1	15.139,9	15.681,5	11.504,7	12.121,8	13.609,4	13.840,1	15.749,4	18.273,2	16.932,4
I.B.1	Εισπράξεις	27.322,3	28.419,3	31.417,7	34.150,2	27.099,0	28.541,7	28.636,1	27.559,4	28.045,8	31.051,3	27.919,2
	Ταξιδιωτικό	10.729,5	11.356,7	11.319,2	11.635,9	10.400,3	9.611,3	10.504,7	10.442,5	12.152,2	13.393,1	14.125,8
	Μεταφορές	13.879,3	14.321,4	16.920,7	19.131,4	13.517,6	15.362,0	14.043,8	13.230,3	12.060,9	13.130,8	9.968,3
	Λοιπές υπηρεσίες	2.713,5	2.741,2	3.177,7	3.382,9	3.181,1	3.568,5	4.087,6	3.886,7	3.832,7	4.527,4	3.825,0
I.B.2	Πληρωμές	13.054,9	14.429,2	16.277,8	18.468,7	15.594,3	16.419,9	15.026,7	13.719,3	12.296,4	12.778,1	10.986,8
	Ταξιδιωτικό	2.445,7	2.382,8	2.485,7	2.679,1	2.424,6	2.156,0	2.266,5	1.843,9	1.835,2	2.076,4	2.037,4
	Μεταφορές	7.102,7	7.888,6	8.826,0	10.353,6	7.962,2	9.017,5	7.996,2	7.312,8	6.492,2	6.258,6	5.430,0
	Λοιπές υπηρεσίες	3.506,5	4.157,8	4.966,1	5.435,9	5.207,5	5.246,4	4.764,0	4.562,6	3.969,1	4.443,1	3.519,4

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ι.Γ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΠΡΩΤΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (Ι.Γ.1 - Ι.Γ.2)	-2.652,7	-4.233,5	-6.588,7	-7.541,6	-6.740,2	-5.711,5	-6.526,4	819,7	-457,0	1.401,2	1.026,2
Ι.Γ.1	Εισπράξεις	6.735,1	6.875,7	7.829,4	9.082,3	6.928,9	6.400,7	5.763,3	6.615,5	6.458,1	8.458,3	7.519,2
	Από εργασία (αμοιβές,μισθοί)	287,1	318,1	366,9	344,7	294,6	199,7	188,0	200,8	209,3	209,9	153,8
	Από επενδύσεις (τόκοι,μερίσματα,κέρδη)	2.986,4	3.210,8	4.191,7	5.228,5	3.988,3	3.809,6	3.134,1	3.631,4	3.213,7	4.832,4	4.200,8
	Λοιπά πρωτογενή εισοδήματα	3.461,6	3.346,8	3.270,9	3.509,1	2.645,9	2.391,4	2.441,2	2.783,3	3.035,1	3.416,1	3.164,6
Ι.Γ.2	Πληρωμές	3.949,5	11.109,2	14.418,1	16.623,9	13.669,1	12.112,1	12.289,7	5.795,8	6.915,1	7.057,1	6.493,0
	Από εργασία (αμοιβές,μισθοί)	219,8	280,7	332,6	410,1	411,9	377,6	470,0	468,0	453,0	491,7	379,4
	Από επενδύσεις (τόκοι,μερίσματα,κέρδη)	8.729,8	10.457,6	13.511,7	15.806,1	12.855,2	11.305,5	11.447,0	4.930,7	6.097,1	6.202,9	5.814,5
	Λοιπά πρωτογενή εισοδήματα	438,2	370,9	573,8	407,6	401,9	429,1	372,8	397,2	365,0	362,6	299,1

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Ι.Δ	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ (Ι.Δ.1 - Ι.Δ.2)	77,0	424,0	-1.106,0	-342,8	-951,4	-1.763,5	-1.507,6	-954,6	1.796,1	-334,7	-521,5
Ι.Δ.1	Εισπράξεις	3.414,8	3.500,6	3.337,2	3.373,6	2.734,8	2.262,9	1.993,8	2.342,3	4.652,8	2.550,7	1.909,7
	Γενική κυβέρνηση	1.153,9	1.115,6	1.090,3	1.169,7	882,0	797,1	813,7	1.276,9	3.375,5	1.441,7	1.054,9
	Λοιποί τομείς	2.261,0	2.385,0	2.246,9	2.203,9	1.852,8	1.465,8	1.180,1	1.065,4	1.277,3	1.109,0	854,9
Ι.Δ.2	Πληρωμές	3.337,8	3.076,6	4.443,2	3.716,4	3.686,2	4.026,4	3.501,4	3.296,9	2.856,7	2.885,5	2.431,2
	Γενική κυβέρνηση	2.483,2	2.101,8	3.251,6	2.310,0	2.277,7	2.431,3	2.112,6	2.250,7	2.068,1	2.054,7	1.695,0

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
II	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ (II.1 - II.2)	2.048,6	3.041,3	4.332,3	4.090,8	2.017,4	2.071,5	2.671,8	2.327,6	3.040,8	2.510,6	1.988,6
II.1	Εισπράξεις	2.324,9	3.310,7	4.673,9	4.637,8	2.328,1	2.356,2	2.932,7	2.564,6	3.380,6	2.866,2	2.369,5
	Γενική κυβέρνηση	2.137,1	3.116,5	4.401,4	4.241,9	2.133,2	2.239,3	2.798,5	2.486,0	3.298,9	2.789,8	2.319,3
	Λοιποί τομείς	187,8	194,2	272,4	395,9	194,9	116,9	134,2	78,6	81,7	76,4	50,2
II.2	Πληρωμές	276,3	269,5	341,6	547,0	310,7	284,7	260,8	237,1	339,8	355,6	380,9
	Γενική κυβέρνηση	22,9	32,2	27,1	192,0	14,4	15,8	12,7	13,7	9,7	8,8	4,1
	Λοιποί τομείς	253,4	237,3	314,5	354,9	296,3	268,9	248,1	223,3	330,1	346,7	376,8

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
III	ΙΣΟΖΥΓΙΟ ΧΡΗΜ/ΚΩΝ ΣΥΝ/ΓΩΝ (III.A+III.B+III.Γ+III.Δ)	-13.140,6	-20.134,3	-28.663,2	-30.829,2	-25.943,4	-22.010,9	-18.012,1	-3.674,2	2.562,5	1.461,7	3.430,3
III.A	ΑΜΕΣΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	679,0	-1.044,4	2.290,2	-1.420,6	-274,5	927,0	452,6	-827,1	-2.713,6	250,1	889,8
	Υποχρεώσεις	527,6	4.275,6	1.542,8	3.393,4	2.016,3	364,4	835,1	1.351,9	2.179,4	2.025,8	1.032,0
III.B	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ ΧΑΡΤΟΦΥΛΑΚΙΟΥ *	-7.322,6	-8.115,4	-17.441,7	-16.428,0	-22.663,8	20.855,0	19.778,3	99.903,9	6.583,1	6.978,0	8.348,3
	Απαιτήσεις	18.459,7	6.961,2	16.351,1	268,9	8.973,0	-13.278,7	-4.139,0	58.086,1	-1.023,6	8.910,1	6.996,0
	Υποχρεώσεις	25.782,3	15.076,6	33.792,8	16.696,9	31.636,8	-34.133,6	-23.917,3	-41.817,8	-7.606,7	1.932,1	-1.352,4
III.Γ	ΛΟΙΠΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ *	-6.448,0	-11.198,5	-13.833,6	-13.009,6	-3.843,1	-43.695,8	-38.224,0	-102.765,1	-1.414,0	-6.222,5	-6.162,2
	Απαιτήσεις	6.985,5	6.491,0	16.403,1	27.694,3	20.478,7	-179,7	2.702,3	-18.361,4	-21.187,9	-6.888,7	16.699,8
	Υποχρεώσεις	13.433,5	17.689,5	30.236,8	40.703,8	24.321,8	43.516,2	40.926,3	84.403,7	-19.773,9	-666,2	22.861,9
	(Δάνεια γενικής κυβέρνησης)	-447,0	-447,7	-2.341,7	-572,7	2.865,0	29.978,2	39.873,9	109.093,9	30.061,2	4.000,2	11.921,6

		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
III.Δ	ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ **	-49,0	224,0	322,0	29,0	838,0	-97,0	-19,0	14,0	107,0	456,0	354,4
	ΥΨΟΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ***	1.945	2.169	2.491	2.521	3.857	4.777	5.332	5.500	4.172	5.117	5.535

